

RAZPRAVE

Jera Vodušek-Starič

PROGRAM ZEDINJENE SLOVENIJE IN LETO 1848

Ideja o zedinjenju vseh Slovencev v eno upravopolitično enoto se je javno pojavila prvič leta 1848. Predstavlja prvi slovenski narodnopolitični program in označuje začetek slovenskega političnega preroda. Jasno je, da je formulacija tega programa del zgodovinskih dogajanj leta 1848, da tudi ni čisto neobčutljiva naproti romantiki in zanosu časa. Najbolj pomembno pri tem pa je vendarle to, da se Slovenci takrat, ob prodoru liberalnih idej (revolucionarne so imele manj odziva) — zahtevah po ustavnih pravicah in svobodnih — in ob velikem pritisku nacionalnih gibanj »historičnih« narodov, zavedo potrebe po oblikovanju lastnega narodnopolitičnega programa in zedinjenja naroda, kot prve točke tega programa. Ali, kot je lepo ugotovil že Josip Apih: »A kmalu je minila pijanost in treba je bilo misliti na novo zgradbo države: dejanske razmere so kmalu pokazale svojo moč. Zbudil se je narodni čut z vso silo naprej v mogočnih narodih; ko so pa le-ti se lotili nove osnove državne po svojem kopitu, ne da bi jemali ozir na inojezične svoje sodeželane v smislu narodne ravnopravnosti, temveč v smislu najstrožjega zgodovinskega, narodno supremacijo menda potrjujočega prava, prisilili so takoj narode, da so se postavili na ravno tisto stališče in zahtevali, da se osnuje država poleg liberalnega načela, na podlagi narodne ravnopravnosti: dokler narodna skupina ni svobodna, v narodnih zadevah samostalna, doslej ni uresničeno načelo svobode tudi pojedincu.«¹

Oblikovanje slovenskega narodnopolitičnega programa ima v okoliščinah, ki so takrat vladale v Avstriji, še največ stičnih točk s češkim. Vendar je ves čas treba imeti pred očmi dejstvo, da se Slovenci, za razliko od Čehov, niso mogli sklicevati na zgodovinske pravice. Najverjetneje je to tudi glavni vzrok, da je dinamika razvoja tega programa pri Slovencih drugačna kot pri Čehih. Čehi že zelo zgodaj formulirajo svoj maksimalni narodnopolitični program in ta doseže svoj vrhunec s koncesijami, ki jih Čehi dobijo s kabinetnim pismom 8. aprila in z oblikovanjem ideje avstroslavizma v pismu Palackega 11. aprila. Pri Slovencih je v obdobju marčne revolucije in tik po njem zahteva po zedinjenju šele prvič v javnosti. Do njenega vrhunca in do slovenskega maksimalnega političnega programa pride šele poleti in jeseni 1848. To je čas po prvih po-

* Razprava je za tisk dopolnjen in razširjen prvi del diplomske naloge iz leta 1974 Koncepti Zedinjene Slovenije od 1848 do 1873.

¹ Josip Apih, Slovenci in 1848. leto, Ljubljana 1888, str. 64 (odslej Apih).

litičnih povezavah zaradi zahteve po zedinjenju; izhajati začne prvi slovenski politični časopis in zahtevo po zedinjenju sprejme v svoj program politično društvo v Ljubljani. Šele takrat lahko ugotavljamo, da ima tako formuliran program (kjer je zahteva po zedinjenju njegova prva točka) svoj vpliv na širšo politično zavest pri Slovencih, čeprav so rezultati tega vpliva — množična podpora programu — vidni šele po letu 1861. Tak program doseže vrh v času, ko so izgledi za njegovo uresničitev v letih 1848/49 dejansko vedno manjši. Drugi vzroki za takšen razvoj slovenskega političnega programa je enak tistemu za neuspeh agitacije proti frankfurtskim volitvam, kot pravilno razmišlja Apih: »Da Slovenci niso v boju zoper frankobrance bili tako strogo jedini kakor Čehi, temu je bil vzrok to, ker jim je manjkalo one narodne organizacije, ki so jo tako naglo osnovali si drugi Slovani v Avstriji in ki je osredotočila njihove moči. Značajno je dalje to, da se je začetek slovenski organizaciji storil daleč od domovine, v Gradcu in na Dunaju, dočim so Čehi, Poljaki itd. imeli glavni stan' doma, v središču svojega naroda.«² Lahko bi se spustili v uganjanja zakaj so ravno na Dunaju (in delno v Gradcu) prevzeli iniciativo v boju za slovensko zedinjenje, kateri so bili vzroki temu. Verjetno bližina revolucionarnega vrenja, stiki z ostalimi predstavniki slovanskih narodov, večja politična razgledanost, vpliv predstavnikov kulturnega preporoda na tedaj študirajočo slovensko mladino. Dejstvo pa je, da pravih političnih organizacij in strank pri Slovencih v tem letu še ni bilo, obstaja pa, kot je ugotovil Fran Zwitter »nacionalno politično gibanje, s svojimi listi, društvi, programi in poslanci.«³

Pri vseh programih, ki so nastajali v različnih krogih ali pri posameznikih, povezano ali nepovezano, nas zanima predvsem samo dejstvo opredelitve za slovensko zedinjenje, vsebina te opredelitve, ureditev, meje, število prebivalcev in vpliv. V ozadju ostajajo vprašanja povezanosti tega programa z drugimi političnimi zahtevami časa — za enakopravnost jezika, odnos do volitev, kmečke odveze, ustave in druga, ker bi sicer morali precej razširiti predmet raziskovanja.⁴ Prav tako v tej razpravi ne bomo iskali korenin novo nastalega političnega gibanja v letu 1848, ker je to deloma že opravljeno, prav tako ne bomo ocenjevali političnega značaja posameznih nosilcev gibanja.⁵

Preden začnemo prikazovati prve programe za zedinjenje, moramo opozoriti na nekaj okoliščin, ki so nanje vplivale, vendar pa niso bile pogosto navajane. Znano je, da se je prvo revolucionarno gibanje leta 1848 na Dunaju začelo 13. marca s študentskimi in nato delavskimi nemiri in se končalo s cesarjevo privolitvijo v svobodo tiska, ukinitve cenzure ter obljubo ustave. Že pred tem pa so novice o pariški vstaji razburile duhove v Pragi, kjer so radikali iz vrst Repeala že 8. marca izdali vabilo (plakat) za javno zborovanje in pozvali ljudi,

² Ibidem, str. 118.

³ Več o tem v razpravi Frana Zwittera »Slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike«, Zgodovinski časopis, XVIII, 1964, Ljubljana, str. 101.

⁴ Bolj celovito je problematiko leta 1848 v zgodovinske literaturi zajela že vrsta avtorjev od J. Apiha, Ivana Prijatelja in Josipa Mala do Dragotina Lončarja, F. Zwittera, Vasilija Melika. Poleg tega poznamo še vrsto obdelav posameznih aspektov dogajanja izpod peresa Iskre V. Čurkine, Marjana Britovška, Janka Pleterskega, Staneta Grande in drugih.

⁵ Isto kot opomba 4.

naj svobodno razpravljajo o svojih političnih potrebah. Za zborovanje so radikalni sestavili posebno peticijo z 20 točkami in njeno redigiranje zaupali Františku A. Braunerju.⁶ Njegova inačica peticije vsebuje v uvodnem členu zahtevo po pravni združitvi Češke, Moravske in Šlezije in v drugem členu zahtevo po administrativno-upravni združitvi. Peticijo je na zborovanju 11. marca v Pragi prebral Alojz P. Trojan,⁷ zahteva o zedinjenju dežel pa je ostala še v kasnejših desetletjih eden temeljnih kamnov češkega narodnega programa.⁸

Pri Slovencih ostaja na prvem mestu po času in odmevnosti še vedno zahteva po zedinjenju in dejavnost dunajskih Slovencev. Sam odnos Slovencev do dunajske marčne vstaje ni bil vseskozi odklonilen. Dejstvo je, da so mnogi med njimi pozdravili ustavne pravice oz. koncesije, najbolj odločno Matija Majar-Ziljski in slovenski študentje na Dunaju.⁹ Vsekakor ne gre enačiti odnosa Slovencev do marčnih dogodkov na Dunaju z odnosom do majskih. Saj je iz literature znano, da se v času marčnih dogodkov še ne pojavljajo tolikšna nasprotja med slovanskimi in nemškimi zahtevami in njihovim odnosom do preureditve Avstrije, kot se to dogaja kasneje ter se potem še stopnjuje s pripravami na sklic frankfurtskega parlamenta.¹⁰ Na Dunaju bivajoči Slovenci, organizirani v takrat še nepolitičnem slovenskem društvu, so se torej zbrali ob marčnih dogodkih in določili slovenske barve za narodne straže, pogovarjali pa so se tudi že o mejah slovenskega ozemlja.¹¹ 29. marca se jih je 44 zbralo pri advokatu Matiji Dolencu, kjer so sprejeli adresu, naslovljeno na edinega »legitimnega« predstavnika Slovencev — kranjski deželni zbor. Adresa je vsebovala zahteve za zaščito narodnosti in enakopravnosti jezika. Na adresi so podpisani tudi poznejši nosilci gibanja za Zedinjeno Slovenijo, med drugimi Peter Kozler, ki je takrat delal sodniški izpit na Dunaju, dr. Matija Dolenc, dr. Fran Miklošič, študentje prava Lovro Toman, Anton Globočnik, Martin Semrajc, Karel Dežman, dr. Henrik Martinak, doktorand Hladnik.¹² Apih pravi, na osnovi ustnega izročila, da so istočasno sprejeli »prošnjo do cesarja za združeno Slovenijo«.¹³ To ponavlja v svojih spominih tudi Anton Globočnik: »Na tem zborovanju »Slovenije« smo tudi sklenili prositi cesarja, da združi vse Slovence v jedno skupno upravno celoto, da se uvede slovenski jezik v slovenskih deželah v šole in urade in da se Avstrija ne združi pretesno z Nemčijo. V tem smislu spisano

⁶ František, A. Brauner (1810—1888), češki liberalni politik in državni uradnik, od leta 1849 advokat v Pragi. Bil je eden od vodij češkega narodnega gibanja, strokovnjak za kmečko vprašanje in poslanec ustavodajnega zbora, češkega deželnega zbora in državnega zbora na Dunaju.

⁷ Alojz P. Trojan (1815—1893), češki jurist in politik, notar v Rakovicah in Pragi, poslanec ustavodajnega zbora, češkega zbora in državnega zbora na Dunaju. Neuradno je bil pristaš mladočehov.

⁸ Stanley Z. Pech, *The Czech Revolution of 1848, The University of North Carolina Press, 1969, str. 47—52.*

⁹ F. Zwitter, op. cit., str. 109 in Anton Globočnik, *K petdesetletnici slovenske narodne zavednosti, Izvestija muzejskega društva za Kranjsko, letnik 8, Ljubljana 1898.*

¹⁰ Pech, op. cit., 79/80 str., podobno na nekaj mestih trdi tudi Apih.

¹¹ Apih, str. 48, 49.

¹² Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda, Najnovejša doba, Celje 1930, na str. 759* je slika adrese, po F. Zwitteru pa vemo, da je adresu 4. 4. 1848 objavila tudi *Lai-bacher Zeitung* (F. Zwitter, op. cit., str. 110).

¹³ Apih, str. 119.

prošnje smo dali natisniti v 2000 izvodih, katere smo potlej poslali v podpis v vse slovenske kraje.«¹⁴

V Ljubljani v tem času niso zahtevali nič podobnega. 18. marca je bil shod narodne straže, na katerem je govoril Janez Guttman, županov namestnik. Verjetno je bil to shod, ki je pooblastil Guttmana za zahtevalno adresno cesarju. Pri sestavljanju adrese je sodeloval tudi dr. Janez Bleiweis, takrat že priznani bорец za slovenske pravice in urednik »Novic«. V njej so zahtevali le enakopravnost narodov.¹⁵ Tudi po ostalih deželah, kjer so živeli Slovenci, so proslavljali obljubo ustave in ustanavljali narodne straže, narodnih zahtev pa še ni bilo slišati, razen iz Celovca.

Posebno mesto pri formuliranju programa Zedinjene Slovenije ima nedvomno Matija Majar v Celovcu, ki je kot prvi in neodvisno od drugih začel tudi z agitacijo zanjo. Takoj po prvih vesteh z Dunaja je 17. marca napisal članek »Slava bogu v višavah«, ki so ga »Novice« objavile 29. marca. V njem sicer izrecno še ne zahteva Zedinjene Slovenije, pravi pa takole: »Zdaj — ne samo da smemo, temveč mi moramo odkritosrečno vse govoriti in povedati, kaj za svoj narod — za svoje Slovence na Koroškem, Štajerskim, Kranjskim, Goriškem, v Istri in sicer po slovenskih deželah želimo.« Nato poziva, naj se na Dunaj hitro pošljejo poslanci, zavzame se za enakopravnost vseh narodov in zato, da Slovenci skupaj potegnejo. Kot slovenske zahteve opredeli: »Več stvari — naj imenitnejši pak je: da bode nam svobodno, da moremo v Slovenii (podčrtala J. V.) kakor koli hočemo in kakor hočemo po malim v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik... To za zdaj.« Kot ugotavlja J. Pleterski iz korespondence, je M. Majar takoj za tem začel s svojo agitacijo za Zedinjeno Slovenijo, s pisanjem peticij ter jo vodil samostojno brez neposredne zveze ali posvetovanja z dunajskimi, graškimi ali kranjskimi Slovenci.¹⁶ Če smo doslej lahko samo ugibali o Majarjevi peticiji ali peticijah, jo zdaj na osnovi raziskav V. Melika poznamo.¹⁷ Melik jo je postavil v zadnje dni marca ali prve dni aprila, vsekakor je bil o tej peticiji napisan dopis v Gajejih Novinah 11. aprila (datiran 4. aprila) in so o njej poročali tudi v korespondenci. Peticija vsebuje osem točk, v drugi točki je zapisana zahteva: »Treba je urediti, da se bodo Slovenci koncentrirali kot nacija in da bodo zastopani v skupnem deželnem zboru«. Pri

¹⁴ Anton Globočnik, op. cit., str. 8. Ker pa Globočnik v tem tekstu omenja že tudi protest proti združitvi z Nemčijo, je mogoče, da se je Globočnik v teh spominih nekoliko zmotil in da tu dejansko opisuje kasnejšo peticijo dunajske Slovenije za zedinjenje.

¹⁵ Apih, str. 52, 53.

¹⁶ Janko Pleterski, Narodna in politična zavest na Koroškem, Ljubljana, 1965, str. 31. Iskra Čurkina pa v svoji knjigi Matija Majar-Ziljski (SAZU, Ljubljana 1974) trdi, da je M. Majar že 17. marca napisal tudi svoj letak »Kaj Slovenci terjamo« in svoj podatek utemeljuje z navedbo iste strani iz knjige J. Pleterskega. Pri tem pa ne upošteva, da Pleterski ne omenja naslova Majarjevega članka iz 17. marca, pač pa članek samo povzema po Ivanu Grafenauerju, Zgodovina slovenskega slovstva, II. del, Ljubljana, 1911. Ko pogledamo vsebino vseh treh citatov Majarja, vidimo, da gre v resnici za članek »Slava bogu v višavah« in da za letak »Kaj Slovenci terjamo« ostaja še vedno v veljavi datacija, ki jo je v ljubljanskem historičnem seminarju leta 1963/64 postavil F. Zwitter (J. Pleterski, op. cit., str. 435, opomba 73; glej tudi op. 23 v tem tekstu).

¹⁷ Vasilij Melik, Majarjeva peticija za Zedinjeno Slovenijo, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1—2, Maribor 1979, str. 288—291.

tem ima v mislih, kot je zapisano v uvodu peticije, Slovence, ki bivajo na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem in v Istri, na goriškem in tržaškem ozemlju in da jih je »približno poldrug milijon po številu«. V tretji točki je zahteva po »pravi zvezi« z brati na Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji in na koncu, da »pri nemški zvezi nikakor nočemo biti«. ¹⁸ Ostale zahteve v peticiji zadevajo enakopravnost slovenskega jezika, sama peticija pa je namenjena cesarju. Majar pa ne ostane pri njej, temveč naprej razvija svoje zahteve glede slovenskega zedinjenja v letaku »Kaj Slovenci terjamo?«, ki je namenjen ljudstvu in so ga v svojih prilogah objavile tudi »Novice«. ¹⁹ Med šestimi točkami je zdaj zahteva po zedinjenju že na prvem mestu: »Da svojo narodnost in jezik ubranimo in povzdignemo, moramo želeti in terjati:

1 — Da se vsi Slovenci, kakor naj bližnji, zedinimo v jeden narod, in da bi imeli vsi vkup *jeden slovenski zbor*. Na Koroškem nas je 116 000, na Štajerskim 378 000, na Kranjskim 438 000, na Goriškim in Teržaškim 217 000, na Banatskim 22 000, na Vogerskim 60 000 in v Istri 230 000. Tako na sedem strani razdeljeni in razcepljeni smo vsi in povsod siromaki — kjerkoli se oglasimo, je nas premalo, karkoli rečemo nam besedo lahko poderò; ako bodemo zjedinjeni, nas bode blizo poldrugi milijon... naša beseda bode veljala in povsod lahko obstala, dobiček bodemo pa imeli vsi. Mi moramo imeti jeden zbor cele Slovenije, h katerim morajo priti stališi in poslaniki iz vsih slovenskih krajev in seboj prinesiti vse pravice, ktere do zdaj imajo. S tem ostanemo prej in potlej verni narod svojega cesarja.« ²⁰ Glede zahteve po zedinjenju se torej Majarjeva teksta ne razlikujeta — en narod, en zbor. Ker je tekstno primerjavo peticije in letaka naredil že V. Melik, ²¹ naj tu opozorimo le na dve za nas zelo pomembni dejstvi. Pomembno je, da so tu prvič naštetih podatki o številčnem stanju Slovencev v posameznih deželah. Kako je M. Majar do njih prišel, ne vemo, dejstvo pa je, da se ne skladajo z njegovimi poznejšimi (v »Sloveniji« 25. avgusta 1848 in v »Novicah« 13. marca 1861), niti ne s tistimi, ki sta jih objavila Andrej Einspieler za Koroško in Peter Kozler za Slovence na Ogrskem, še manj pa z rezultati Czyernigove statistike za zahodno polovico Avstrije iz leta 1846. ²² Druga značilnost je, da se v njej ne zahteva (več, ali pa namenoma, ker je letak za javnost) zveza s Hrvati, toda o tem kasneje. ²³

Vsekakor je gotovo, da je Majarjeva peticija dospela na Štajersko najkasneje do 12. aprila, ko jo v svojem dopisu »Novicam« omenja Davorin Trstenjak. ²⁴ Ni pa to bil namen njegovega dopisa, ki ni slučajno tako naslovljen in poslan prav v Ljubljano. Njegov namen je bil spodbuditi kranjske rodoljube, naj bi prevzeli iniciativo in imenovali odbor, ki bi vodil razpošiljanje in podpisovanje peticij in jih nato odnesel k cesarju. Zato pravi: »Nekateri goreči Slovenci vabijo s pismi, ali to je preslabo, dokler se v imenu naroda kak mogočen in

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Novice, letnik 1848, Priloge. Iz današnjih izvodov Novic (letnik 1848) v NUK ni razviden datum priloge, F. Ilešič to prilogo datira v maj 1848.

²⁰ Ibid.

²¹ V. Melik, op. cit., str. 293.

²² Primerjaj s podatki na strani 25—26.

²³ O dataciji tega letaka je bilo že veliko ugibanj (glej op. 16), zadnja, Melikova datacija, postavlja letak v začetek aprila 1848.

²⁴ Novice, 19. aprila 1848, dopis »Bratje Slovenci po Kranjski, Koroški in Štajerski deželi«.

imeniten na čelo ne postavi... Slovenci, ki veste, kaj nam manjka, če ne veste, tak razpišite skupščino v belo Ljubljano in pokličite vse domorodne duše».²⁵

Te iniciative pa prav v tem času iz Ljubljane ni bilo.²⁶ Mogoče so se tega še bolj zavedali Slovenci na Dunaju, saj so bili priča prihoda različnih slovanskih delegacij na Dunaj, ki so se konec marca in v začetku aprila s prošnjami in peticijami obračale na cesarja in vlado. Najbolj odločni so bili pri tem Čehi, zato se za trenutek vrnimo k usodi njihove peticije. Braunerjev osnutek peticije so sprejeli na zborovanju v Pragi 11. marca in sledila je podpisovalna akcija. Vaclavski komite je 17. marca oznanil, da jo bo poslal cesarju in češka delegacija jo je 22. marca izročila vladi na Dunaju. V odgovoru vlade — v kabinetnem pismu (vladni poslanici) 23. marca — ni bilo za Čehe zadovoljivih odgovorov, kar je sprožilo razburjenje v Pragi in nov shod 28. marca, na katerem je proti vladni poslanici govoril tudi Brauner. Zato je Vaclavski komite sestavil novo peticijo, ki je še bolj odločno zahtevala združitev čeških dežel.²⁷ Sedemčlanska češka delegacija, pod vodstvom P. Fastra in A. P. Trojana (Brauner je medtem zbolel), se je spet napotila na Dunaj, prispela tja 2. aprila in naslednjega dne začela pogovore z dunajsko vlado. Pogovorov se je udeležil tudi František L. Rieger, ki se je vračal iz Italije domov in takrat stopil na politično prizorišče pomarčnih dogodkov.²⁸ Prav ta delegacija je ob prihodu na Dunaj prišla v stik z dunajsko »Slovenijo«. Znano je, da je takrat Anton Globočnik sestavil poziv »Slovanske deputacije na Dunaju svojim bratom na Kranjskem, Primorskem, Štajerskem in Koroškem, Bratje!«,²⁹ za katerega pravi Apih: »V imenu ravno na Dunaj dospevsih hrvatskih in čeških deputacij je tedaj sestavil tajnik dunajske ‚Slovenije‘ poziv do Slovencev, ki so ga podpisali člani deputacije, med ostalimi tudi Gaj, Vraničani, Kukuljević, Kušljan, Peter Fasser, dr. Frič, dr. Rieger, dr. Trojan in dr.«³⁰ Na tem pozivu je res podpisanih vseh sedem članov češke deputacije in dr. Rieger. Iz tega lahko sklepamo, da so bili dunajski Slovenci seznanjeni tudi z vsebino čeških zahtev za združitev, še bolj nas v to prepriča podatek, da so se posebej sestali tudi z dr. Riegrom, čigar »navdušeni in ognjeviti« govori so »kar očarali navzoče Slovence, — saj je iz Riegrovih ust govoril jim odločen a tudi bister in jasen samostalen politik in jim razodeval načrte narodne politike».³¹

Ni rečeno, da so ravno ti stiki spodbudili dunajsko »Slovenijo« k akciji, gotovo pa je, da je pričakovala večjo zavzetost s strani Ljubljane. Zato je pristopila k svoji akciji za spodbudo zahtev po zedinjenju in aprila izdala vrsto člankov. Kot se spominja Globočnik »V slovenskem narodnogospodarskem smislu je sestavil odvetnik dr. Dolenc oklic na kranjske stanove, pl. Posaner na filharmonično društvo v Ljubljani, Semrajc na prosto ljudstvo («Kaj bodedo Slovenci cesarja prosili») in Dežman oklic na Slovence zoper frankobrodske

²⁵ Ibid.

²⁶ Na tem mestu gre vendarle opozoriti bralca na konservativno politično stališče, ki ga je v tem času zagovarjal slovenski krog v Ljubljani, na čelu z dr. Janezom Bleiweisom, kot to v navedenih delih ocenjujeta J. Apih in F. Zwitter.

²⁷ Pech, op. cit., str. 70, 71.

²⁸ Otto Urban, *Česká společnost 1848—1918*, Praga 1982, str. 28.

²⁹ J. Mal, op. cit., str. 778, 779; slika osnutka oklica s podpisi.

³⁰ Apih, str. 84, 85.

³¹ Ibid., str. 87.

volitve. Dežmanov oklic se je razposlal na Slovensko v stoterih izvodih... Nato je Jenko v mali brošurici razjasnil pomen narodnosti, jaz pa v imenu slovanskih deputacij, ki so bile na Dunaju 5. aprila sestavil poziv na vse Slovence, da naj delujejo skupaj z drugimi Slovani proti nadaljnemu raznarodenju...³²

V Globočnikovem pozivu 5. aprila 1848 je med drugim zapisano: »Le v narodnosti je ljudstvo svobodno, narodnost je ravna in sama pot k slavnemu činu... Nastran je praznim prepiram in sovražnim razpertijam deželâ; objemite se bratovsko vsi Slovenci od slavjanskih bregov Adrije in bistre Drave, stavite si v mislih in sercih Slovenio, katero politika kroji! Prinesite vaše prošnje k veličastnemu prestolu, da vam tudi politika Slovenio spozna. Podajte našim sosedam na Hrvaškim, Slavonskim in Dalmatinskim bratovsko roko, in spoznajte jih za tiste, h katerim se imate posebno obrniti, z njimi zedinjeni vašo visoko namembo doseči.«³³ Tudi Globočnik ima torej (poleg Majarja) zamisel o združitvi s Hrvati. Obseg Slovenije tu ni določen, ker je bil poudarek na potrebi, da se s prošnjo v tem smislu in pred sprejetjem ustave predloži cesarju. Prav zato sta Globočnik in Semrajc poslala v Ljubljano članek, avtor je bil Semrajc: »Mili bratje Slovenski! V imenu Slovincov na Dunaji«, ki ga je Bleiweis 12. aprila objavil v »Novicah« (tekst je prispel v Ljubljano 5. aprila). Pozvala sta Slovence, naj pripeljejo k cesarju ljudi iz »krepkiga ljudstva«, ker stanovi niso pokazali domorodnega duha, — ker ko bo sprejeta ustava bo prepozno. Pisala sta, naj poslanci zahtevajo, da se pod enim vladarstvom združijo Kranjci, Štajerci, Korošci in Primorci in svarila pred nemško zvezo. Zanimivo je, da sta v njem pohvalila samo Majarjevo prizadevanje za slovenski jezik.³⁴

Dodati pa je vendarle treba, da so se tudi v dunajskih krogih zavedali dejanskih izgledov za izpolnitev zahtev po zedinjenju. Tako se Globočnik spominja, da »ko se je bilo 6. aprila Čehom nekaj dovolilo (misli na kabinetno pismo iz 8. aprila, op. J. V.), so precej 9. aprila Nemci proti temu protestovali.«³⁵ To se je zgodilo na seji odbornikov deželnih stanov notranjeavstrijske skupine, ki so se sestali na Dunaju od 10.—17. aprila. Smatrali so, da bi preveč samostojnosti, ki bi jo dali češkemu deželnemu zboru in vladi, prišlo v konflikt s pristojnostmi dunajske vlade. »Minister Pillersdorf jih je koj pomiril in njegov odgovor je svedočil, da vlada ne namerava uresničiti načel cesarskega patenta. Ta odgovor je tudi Slovincem dajal jako malo nade, da bi se jim za te vlade spolnile želje.«³⁶

Medtem je v Ljubljani 6. aprila zasedal kranjski deželni zbor. Zbor je sprejel Bleiweisove predloge o uradovanju tudi v slovenskem jeziku in prilagojevanju šol slovenskim potrebam, katere je oblikoval v peticijo cesarju in vladi, brez omembe odnosa do Nemčije.³⁷ S to prošnjo je naslednji dan na Dunaj odpoto-

³² A. Globočnik, op. cit., str. 10. Dežmanov poziv je objavil Apih, str. 94.

³³ Novice 1848, priloge.

³⁴ Novice, 12. april 1848.

³⁵ A. Globočnik, op. cit., str. 8. Kabinetno pismo iz 8. aprila je bilo odgovor dunajske vlade na peticije in zahteve češke delegacije. Z njim so Čehi sicer dosegli višek v koncesijah, ki jim jih je leta 1848 dala dunajska vlada, vendar jim ta zedinjenja ni zagotovila in je odločitev o tem prepustila bodoči ustavi.

³⁶ Apih, str. 156. Sestanka notranjeavstrijskih stanov na Dunaju so se v imenu kranjskih stanov udeležili A. Hohenwart, baron Codelli, dr. Burger in dr. Orel, ki je o tem poročal Novicam.

³⁷ J. Mal, op. cit., str. 761.

vala kranjska deputacija. Tam so jo prijazno sprejeli in obljubili, da bodo uslišali njihove želje — kolikor bo mogoče. Obe adresi, ki jih je deputacija na Dunaju prebrala, sta bili sicer napisani v slovenskem duhu (slovenska domovina, Slovenci kranjski), a zahteve o zedinjenju v njih ni bilo. Na spremembo odnosa deputacije do zedinjenja je prišlo šele po temeljitih razgovorih z dunajskimi Slovenci. To je pripravilo tudi dr. Bleiweisa, kot že vemo, da je zedinjenje omenil na avdienci pri nadvojvodi Ivanu. Njegov odgovor je bil vzrok, da so potem dunajski Slovenci sestavili peticijo in jo razposlali po slovenskih deželah.³⁸ Čeprav Novice o tem ne poročajo, izvemo od drugod, da so tudi v Ljubljani krožile med dijaki peticije (podobne Majarjevi)³⁹ in da so v njih zahtevali univerzo v Ljubljani.⁴⁰

Nekako v tem času se je v gibanje za Zedinjeno Slovenijo vključilo tudi tretje, za Slovence takrat pomembno središče — Gradec. Znano je, da je na Štajerskem še pred tem krožila Majarjeva peticija, skoraj gotovo pa peticije, ki so jih sestavljali graški študentje, niso zahtevale zedinjenja.⁴¹ 16. aprila so v Gradcu ustanovili prvo ustavno politično društvo Slovencev — graško Slovenijo. V njej so delovali dr. Josip Muršec, profesor verouka, dr. Jožef Kranjc, uradnik v Gradcu, Janez Kranjc, Lovro Toman (ki je iz Dunaja prišel študirat v Gradcu), dr. Štefan Kočevar, Radoslav Razlag in drugi. Statut društva med nalogami ni omenjal boja za združenje Slovencev, pač pa ga je omenjal njegov program. Program je graška Slovenija v obliki peticije objavila v *Gratzer Zeitung* 22. aprila (peticija pa je krožila že 16. aprila).⁴² V njej prosijo cesarja, naj se Slovincem na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, Istri, v goriški in tržaški pokrajini (ki jih je poldrugi milijon) dovoli kot prvo: »Ukinitev zgodovinskega razkosanja na dežele in združitve našega slovenskega ozemlja po jezikovni meji v eno deželo in s tem koncentracijo nas vseh v en narod.«⁴³ Zahtevali so nadalje, naj se omogoči tesnejša povezava z brati na Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji, tako da se ukinejo carinske meje in osnujejo skupne višje šole. Tudi oni so se izrekli proti Nemški zvezi. Peticija je, kot je ugotovil V. Melik, v marsičem povzeta po Majarjevi peticiji.⁴⁴ Glede na tretjo zahtevo v zvezi z ukinitvijo carinskih meja s Hrvaško, pa kaže na to, da so poznali tudi Majarjev letak *Kaj Slovenci terjamo?* Tu namreč Majar navaja tako hrvaško zahtevo.

Istočasno je v Gradcu dr. Josip Muršec začel objavljati svoj članek, kjer je temeljito pokazal na neenakopraven položaj Slovencev in utemeljil združitve slovenskega naroda v eno deželo (Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, v Istri, Gorici in Trstu). Ta naj se poveže v ožjo zvezo s plemenskimi brati na Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji.⁴⁵

³⁸ Apih, str. 84.

³⁹ F. Zwitter, op. cit., str. 113.

⁴⁰ J. Mal, op. cit., str. 761.

⁴¹ Stane Granda, *Graška Slovenija v letu 1848/1849*, *Zgodovinski časopis*, 1—2, leto 1974, Ljubljana, str. 48.

⁴² *Ibid.*, str. 49—51.

⁴³ *Ibid.*, str. 53.

⁴⁴ V. Melik, op. cit., str. 292.

⁴⁵ S. Granda, op. cit., str. 54—56.

Z ustanovitvijo graške Slovenije se v oblikovanju slovenskega političnega programa konča njegovo prvo obdobje. Značilno zanj je, na kratko, da naprednejši slovenski politiki, liberalci, kot jih označuje F. Zwitter,⁴⁶ formulirajo zahtevo o Zedinjeni Sloveniji, ki se glasi zedinjenje v eno deželo z enim dežel-nim zborom. Kako to doseči v okviru Avstrije, saj so vsi proti zvezi z Nemčijo, še ni jasno. Zato tudi ni popolnoma jasno, ali gre samo za administrativno združitev ali za kaj več. Še vedno ostaja odprto vprašanje, ki ga je postavil že F. Zwitter⁴⁷ ali omenjene povezave s Hrvati, skrivajo tudi proti-avstrijsko stališče. Zato si še enkrat oglejmo to zahtevo in poudarimo da jo bila vedno formulirana skupaj z zahtevo po Zedinjeni Sloveniji.⁴⁸ Prvi, ki je omenjal zvezo s hrvaškimi deželami, je bil M. Majar v svoji peticiji in zahteval »pravo zvezo«. Lahko, da sta na to Majarjevo stališče vplivala njegov ilirizem iz predmarčne dobe, čeprav se je njegov ilirizem od hrvaškega razlikoval, in njegove zveze s Hrvati.⁴⁹ V. Melik se sprašuje, zakaj Majar zveze s Hrvati, v letaku Kaj Slovenci terjamo, ne omenja več, samo v uvodu navaja hrvaške zahteve po odpravi mitnic.⁵⁰ Bolj verjetno se nam zdi, da to ni storil zaradi pomislekov med ljudmi, ki jih navaja S. Granda,⁵¹ temveč ravno zato, ker je bil medtem seznanjen z zahtevami Hrvatov (o tem nas prepriča uvod k letaku). S hrvaškimi zahtevami nas je seznanil Apih, ko je utemeljeval vabilo Hrvaško-Slavonsko-Dalmatinski sabor 5. junija in pravi, »da se je Hrvatom zdelo potrebna in izvršljiva ožja zveza Hrvatske s slovenskimi pokrajinami«, saj so si Hrvati v pogajanjih o spravi z Ogrji pridržali pravico, »da smejo obnoviti staro politično zvezo z nekdanjimi Hrvatskimi kraji«, tj. s hrvatsko-slovensko (windische) krajino, oz. s spodnjo Štajersko in delom Kranjske, poleg nekaterih k stari Hrvatski spadajočih istrskih primorskih krajev.⁵² Taka zahteva bi zagotovo zbudla ravno M. Majarja, saj je prav on v svojem letaku v program zedinjenja najbolj široko zajel vse kraje, kjer so bivali Slovenci. V hrvaški zahtevi pa je, če ne drugo, izpuščena Koroška. Na Murščeve zahteve po zvezi s Hrvati je verjetno vplivala Majarjeva peticija, drugače pa nas literatura seznanja, da ravno na Štajerskem niso bili naklonjeni ožji zvezi s Hrvati (škof Slomšek, Oroslav Caf in mogoče še kdo).

Razplet okoliščin v Avstriji aprila 1848 je vplival tudi na formuliranje programa Zedinjene Slovenije, zlasti v dveh ozirih in zato pomeni začetek drugega obdobja v razvoju vsebine programa.

Nekako v tem času so se končali »medeni tedni« nove svobode v Avstriji, kot pravi Apih. Vzrok za to je bilo frankfurtsko vprašanje. Odgovor Palackega 11. aprila na vabilo v Frankfurt je vse bolj postal manifest slovanskih narodov v Avstriji, vedno močnejše so se polarizirali nemški in slovanski interesi in vedno bolj je prihajala v zavest slovenskih rodoljubov ideja o enakopravnosti avstrijskih narodov in o federativni preureditvi države brez povezav z Nemčijo. Med Slovence sta te ideje širila dunajski krog in graška Slovenija. Začel

⁴⁶ F. Zwitter, op. cit., str. 109.

⁴⁷ Ibid., str. 114, 115.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ I. Čurkina, op. cit., str. 17.

⁵⁰ V. Melik, op. cit., str. 293.

⁵¹ S. Granda, op. cit., str. 53.

⁵² Apih, str. 129.

se je prodor ideje o »naravnem pravu« Slovencev na zedinjenje. Na drugi strani je na usmerjanje politične akcije vplivala tudi oktroirana ustava 25. aprila, s katero so bile v načelu zagotovljene narodne pravice vsem narodom monarhije, čeprav je delitev na dežele ostala enaka. Razpis volitev v državni zbor, ustanovitev ustavnega odbora, seje deželnih zborov in sprejemanje deželnih ustav in dunajska oktobrska revolucija, vse to je vplivalo tudi na delovanje slovenskega političnega gibanja, ki pa seveda tudi v teh razmerah ni bilo enotno.⁵³

Kot smo že videli, so se dunajski Slovenci v aprilu vedno bolj zavedali potrebe po združevanju politične akcije. Zato so 20. aprila tudi na Dunaju osnovali slovensko politično društvo »Slovenija«.

V programu društva je bilo za prvo točko zapisano: »1. Da se političko razkropljeni narod Slovencev na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem in Koroškem kakor jeden narod v eno kraljestvo z imenom ‚Slovenija‘ zedinijo, in da ima za-se svoj deželni zbor.«⁵⁴ (Podčrtala J. V.) V utemeljitvi za tako zedinjenje navajajo koristi, ki bi jih prineslo cesarskemu prestolu. Jasno so tudi dodali, naj bo Slovenija del avstrijskega in ne nemškega cesarstva.

Istočasno so se tudi v Ljubljani začele priprave na osnovanje političnega društva. Vodil jih je dr. Henrik Martinak, ki se je ravno vrnil s študija na Dunaju. V razglasu o ustanovitvi društva je bilo zapisano, da je »namen društva pred vsem drugim, zedinjenje vseh Slovencev v eno deželo cesarstva, kolikor se po postavah doseči da in vpeljanje slovenskega jezika v šole in kancelije.«⁵⁵ Ko so 6. maja sprejeli statut društva in za predsednika izvolili dr. Bleiweisa, teh zahtev ni bilo več, celo izrecno je zapisano, da se društvo s politikom ne bo ukvarjalo.⁵⁶

Rezultat povezovane akcije med slovenskimi društvi, ki jo je v začetku maja 1848 izvedla dunajska Slovenija in katere del je bil tudi obisk njene delegacije v Gradcu in Ljubljani, je bila znana peticija dunajske Slovenije za Zedinjeno Slovenijo. Nastala je proti koncu aprila ali v začetku maja, saj 26. aprila sporoča tajnik Slovenije Hladnik, da bodo tudi oni pripravili peticijo v »Majarjevem smislu« in jo razdelili po slovenskih pokrajinah v podpisovanje.⁵⁷ Po obisku delegacije v Gradcu 9. maja so na Štajerskem podpisovali to peticijo.⁵⁸ Pozdravili so jo štajerski rodoljubi, zlasti pa se je pri njenem širjenju izkazal dr. J. Muršec.⁵⁹ Mal piše, da so Dunajčani tudi v Ljubljano »prinesli obilo letakov z naslovom »Kaj bodemo cesarja prosili.«⁶⁰ Peticija se glasi:

»Vaše c. kr. veličanstvo. U najvišem razglasu 25. maliga travna t. l. u. 4. je vsem narodom avstrijskiga cesarstva obljubljeno, da se jih narodnost in

⁵³ F. Zwitter, op. cit., str. 125—135.

⁵⁴ Novice, letnik 1848, priloga »Slovenski zbor v Beču«.

⁵⁵ Novice, letnik 1848, priloge, razglas »Slovenski zbor«. V razglasu nadalje piše, da so 26. aprila 1848 ustanovili Slovenski zbor v Ljubljani, na čelu je bilčasni predsednik dr. Martinak, podpredsednika Franc Malavašič in Janez Bučar ter 4 odborniki.

⁵⁶ Novice, letnik 1848, priloga »Postave slovenskega društva v Ljubljani«.

⁵⁷ J. Pleterski, op. cit., str. 32.

⁵⁸ S. Granda, op. cit., str. 61.

⁵⁹ Apih, str. 124.

⁶⁰ J. Mal, op. cit., str. 783. V tem primeru ne gre za Semrajčev proglas, ki ima isti naslov, temveč za proglas dunajskega društva Slovenija.

jezik ne imata pritiskavati. Prepričani, da naša narodnost in jezik se ne moreta razviti, če Slovenci raztreseni ostanejo in če se jih jezik u šole in u kanclije ne uvede, prepričani dalje, da zedinjenje slovenskih krajev z nemško zvezo ne samo našo narodnost u nevarnost bi pripravilo, ampak tudi celo cesarstvo oslabilo, smo mi podpisani Slovenci na svetli prestol vašega c. kr. veličanstva slede prošnje položili: 1) da bi se u treh gubernijah: ljubljanski, graški in tržaški raztreseni slovenski narod u eno kraljestvo pod imenom »Slovenija« z svojim deželnim zbroom sklenil;

2) da bi se slovenski jezik u šole in kanclije uvedel in

3) da se Slovenija z nemško zvezo ne zjedini.«⁶¹

V tej peticiji se prvič pojavi pojem kraljestvo kot oblika združitve Slovencev. Po mnenju avtorice gre pri tem za preskok v zahtevah od administrativne združitve dežel v višjo obliko državno-pravno enoto, ki naj bi bila del Avstrije, urejene po federalnem načelu.^{61a} Pri tem se ime kraljestvo uporablja zaradi njegove razširjenosti in v smislu sklicevanja na stare »historične« pravice, ni pa pri tem mišljena samostojna državna enota. Zato je možno celo, da so si ga dunajski Slovenci sposodili od Čehov. Vsekakor je to termin, ki se odtlej večkrat pojavlja v programih Zedinjene Slovenije. Čeprav so v tem času na Dunaju že poznali Majarjeve spise, prekmurskih in beneških Slovencev v tej peticiji niso upoštevali. Podpisovanje peticije je bilo končano 18.—22. junija po Kozlerjevih navodilih. Zanj so zbrali 11 000 podpisov in jo poslali državnemu zboru v Kromeriz.⁶² V času svojega obiska v Ljubljani so dunajski odposlanci in člani ljubljanskega Slovenskega društva, kot pravi Mal, »takrat zlasti na Kranjskem s shodi, slavnostnimi obhodi in obiski v uradih razvili tako silno agitacijo za zedinjenje Slovenijo, da so postali pri vladi v Ljubljani močno razburjeni.«⁶³ Kljub temu je Apih skeptičen o uspehu njihovega vpliva, saj pravi: »Dozdeva se nam skoro, da so se dunajski Slovenci vrnili na Dunaj z manjšimi nadami v bodočnost, nego so jih nesli v domovino«, zlasti pa je kot izgleda bilo nasprotovanj »proti narodnemu programu, imenoma proti zedinjeni Sloveniji.«⁶⁴

S svojim programom zedinjenja so Slovenci nastopili tudi na dveh zunaj-slovenskih zborovanjih. Prvo je bilo zasedanje hrvaško-dalmatinskega zbora v Zagrebu 5. junija 1848. V imenu graške Slovenije se ga je udeležil dr. Štefan Kočever. Bil je edini predstavnik Slovencev, čeprav bi bili dobrodošli tudi drugi. Dobil je pismeno pooblastilo, da tam izrazi željo »v bližnjo in ožjo zvezo

⁶¹ Slovenski narod, 1. december 1868. Peticijo je objavil že Apih (str. 89), objavil pa jo je tudi S. Granda (op. cit., str. 61), ki jo je našel kot prilogo Murščevemu rokopisu zgodovine graške Slovenije.

^{61a} Že v polemiki z A. Levičnikom, ki je sledila obisku dunajske Slovenije v Ljubljani, je dunajska Slovenija pojasnila, kakšno obliko državne enote je imela v mislih: »Mi zahtevamo zatore samo ‚kronovino‘ ne pa ‚kraljestvo‘ Slovenijo, samo deželni zbor, ne pa državnega.« (Apih, str. 122/123, povzeto iz Laibacher Zeitung 30. maja 1848).

⁶² Apih, str. 89.

⁶³ J. Mal, op. cit., str. 783. Mal nas obenem seznanja tudi s tem, da je bilo razburjenje takšno, da je celo razširjeni kranjski stanovski odbor prosil vlado, naj duhovščini in uradnikom prepove sodelovati v propagandi. Globočnik pa se spominja, da so Dunajčani imeli »javna predavanja o slovenskih zadevah v redutni dvorani v Ljubljani« (op. cit., str. 13).

⁶⁴ Apih, str. 121.

stopiti v duševnem in materialnem oziru.«⁶⁵ Kočeverar je govoril na tem zboru, a vsebina govora ni znana. V resoluciji zbora je zahteva po zedinjenju Dalmacije s Hrvaško, »a ostale jugoslovanske pokrajine... srbska vojvodina...«, zatim dolnja Štajerska, Koruška, Kranjska, Istrija i Gorica, da se u bližnji savez sa ovimi kraljevinami metnu.«⁶⁶ Delitev Koroške in priključitev Trsta nista bili posebej omenjeni.

Drugo pomembnejše zborovanje je bil slovanski shod v Pragi. Nanj so bili posebej povabljeni dr. F. Miklošič, dr. J. Bleiweis, S. Vraz, Javornik, M. Majar in dr. J. Muršec, očitno pa so Slovenci oklevali pri odločitvi, kdo naj bi se shoda udeležil. Zato je Oroslav Caf, framski kaplan, na lastno roko poslal pismo v Prago, kjer poudarja potrebo po zedinjenju Štajerske, Kranjske in Koroške v kraljevino Slovenijo, kateri naj se pridružijo tudi prekmurski Slovenci. Dobrava tudi povezovanje s Hrvati, vendar ne zedinjenja.⁶⁷

Končno so v graški Sloveniji za svojega zastopnika imenovali Stanka Vraza, s strani dunajske Slovenije pa sta v Prago odpotovala Alojz Šparovec in Anton Globočnik, ki se je predčasno vrnil. Udeležili so se sej južnoslovanskega odseka, ki je v svoj program sprejel tudi zedinjenje Slovencev Štajerske, Kranjske, Koroške in Primorske v eno kraljestvo z imenom »Slovenija« in skupno vlado v Ljubljani.⁶⁸

Poleg nekaterih Slovencev, ki so nasprotovali programu Zedinjene Slovenije (npr. sodnik Andrej Levičnik), so se proti njemu dvignili tudi Nemci v slovenskih deželah. Že ob obisku dunajske delegacije v Gradcu so Slovincem očitali, da želijo osnovati »Veliko Slovenijo«, ločeno od Nemčije in samoupravno, ki naj bi nase pritegnila tudi ostale Jugoslovane.⁶⁹ Očitali so jim tudi željo, da se priključijo Rusiji. Iz teh očitkov in zaradi slovenskega protifrankfurtskega stališča, ki je bil izražen pri skoraj vsaki slovenski zahtevi, so se razvile v maju in juniju 1848 polemike v tisku, najbolj znana z A. Grünom. Dunajska Slovenija je v taki polemiki z A. Levičnikom bolj natančno predstavila svoj program zedinjenja Slovencev. Ta program, so trdili, nasprotuje meščanski pogodbi med Slovenci in Nemci na Koroškem in Štajerskem. Zato naj se slovenski deli teh dežel odcepijo. Avstrija pa naj se reorganizira v zvezno državo (zaradi zunanje nevarnosti je vsak narod sam premajhen za samostojno življenje) s skupno vlado in samoupravo kronovin, ki bi imele svoje deželne zборе. Ena teh kronovin bi bila Slovenija, saj je ta koncept zahteval, da se kronovine oblikujejo na narodni osnovi.⁷⁰ Tako se torej prvič jasno predlaga razbijanje dveh avstrijskih dežel (Koroške in Štajerske) na narodnostni osnovi.

Posebno mesto ima v izdelavah programa Zedinjene Slovenije spis, ki ga je v Gratzter Zeitung objavil 10. junija 1848 dr. Josip Kranjec. Menimo, da

⁶⁵ Pooblastilo graške Slovenije Kočeverarju je objavil S. Granda, op. cit., str. 68.

⁶⁶ Bogoslav Šulek, Naše pravice, Zagreb. »Predstavka, koju so podniali zastupnici naroda nj. veličanstvu u obziru cjelokupnosti monarkije kao i odnošenja trojedine kraljevine prema kraljevini Ugarskoj i Austriji iz saborske sjednice držane dana 10. Lipnja god. 1848.«, zaključek št. 6. str. 309. Objavljeno tudi v Sloveniji 7. julija 1948.

⁶⁷ J. Mal, op. cit., str. 748.

⁶⁸ Slovenija, 28. julija 1848, »Načrt prošnje avstrijskih Slovanov, namenjene nj. veličanstvu cesarju in kralju«.

⁶⁹ Apih, str. 121.

⁷⁰ Ibid., str. 122.

S. Granda ne pretirava, ko ga po tehtnosti enači z pismom Palackega iz 11. aprila,⁷¹ saj ga je pohvalil že Apih, češ, da se »odlikuje po posebno odločni dialektiki glede nemškega pitanja.«⁷² Spis »Nemško-slovanske razmere« utemeljuje namreč pravico Slovencev, da se združijo na osnovi prirodnega prava.

V začetku julija 1848 so Slovenci dobili svoj prvi politični list v Ljubljani — »Slovenijo«. Njen urednik Matej Cigale je bil pravnik in dober poznavalec slovenskega jezika. V svojem prvem uvodniku je napadel slovensko mlačnost in nemarnost v narodnem delovanju in poudaril, da je potrebno zahtevati:

- 1) obstoj Avstrijskega cesarstva, brez spremembe meja;
- 2) enakopravnost slovenskega jezika in

3) »da se, kakor hitro bi avstrijsko cesarstvo federativna država postalo in se na samovladju posameznih dežel osnovalo — kranjski, štajerski, koroški in primorski Slovenci v eno deželo z imenom ‚Slovenija‘ sklenejo, ki bi imela za se svoj deželni zbor«. Avstrijski Slovenci se morajo med sabo bratovsko podpirati. Avstrija lahko pristopi le v tem slučaju k nemški zvezi, če ohrani svojo državno samostojnost.⁷³ Drug pomembnejši slovenski list, ki je takrat začel izhajati, so bile Celjske slovenske novine, Valentina Konška. Da ne bi »povzdignile preveč hrupa«, novine niso objavljale vsega, kar je prispelo v uredništvo, in so se omejile v glavnem na poročanje iz deželnih in državnega zbora.

V Bleiweisovih »Novicah« pa od aprila do avgusta 1848 ni bilo govora o Zedinjeni Sloveniji, čeprav je bilo veliko besed o vpeljanju slovenskega jezika v šole in urade in o slovenski slovnici. Z državnega zbora na Dunaju sta poročala M. Ambrož in dr. M. Kavčič, vendar zelo površno. Kmete sta mirila, naj ne skrbijo, saj se bodo že potegnili za njihove pravice.^{73a}

Sredi junija so se sešli provizorični deželni zbori, ki so imeli nalogo sestaviti predloge deželnih ustav. Kranjski je zaradi nesoglasij kmalu prenehal z delom in na dnevni red ni prišla nobena narodna zahteva. Sicer pa slovenski politiki niti niso predvidevali, da se bo vprašanje zedinjenja sprožilo v deželnih zborih. Svoje upe za ostvaritev svojih zahtev so zdaj polagali na državni zbor in cesarja ter vlado.

Državni zbor je začel z delom 7. julija 1848; brez dnevnega reda in s številnimi nalogami, najvažnejša od njih je bila odkup zemljiških obveznosti. Slovenski rodoljubi in društva so se v času po 11. maju, ko so bile razpisane volitve v državni zbor, zavzemali za izvolitev slovenskih poslancev in postavitev pravih mož za kandidate. Tako so bili izvoljeni: Mihael Ambrož, dr. Fran Miklošič, dr. Matija Kavčič, A. Černe, Doljak, Matej Dolžan, dr. Andrej Dominkuš, odvetnik v Mariboru, Gorjup, dr. J. Kranjc, Smrekar, Karel Ulepič in drugi. 31. julija je državni zbor sklenil izvoliti svoj ustavni odbor z nalogo sklepati o bodoči ureditvi Avstrije.

Javno politično delovanje za zedinjenje slovenskih dežel se je v tem času preneslo na politični časnik Slovenijo. Kot smo že videli, je Cigale v prvem

⁷¹ S. Granda, op. cit., str. 65.

⁷² Apih, str. 130.

⁷³ Slovenija, 4. julija 1848.

^{73a} Tudi Apih nam, na osnovi pričevanja odličnega člana društva, poroča, da je v Ljubljani junija in julija 1848 bil popoln mir. »Slovensko društvo bavilo se je malo s politiko, več z literaturo in prirejanjem gledaliških iger. Bleiweis je bil glava vsemu, a bil je takrat boječ in jako oprezen...« (Apih, str. 138.)

uvodniku postavil zahtevo po Zedinjeni Sloveniji in federativni ureditvi države. Ko je bil izvoljen ustavni odbor, je Slovenija ponovno opozorila slovenske poslance na želje slovenskega naroda, in sicer: 1. naj branijo samostojnost Avstrije (zoper Frankfurt), 2. naj varujejo samostojnost in lastno »opravništvo« posameznih avstrijskih dežel (ki pa ne sme segati tako daleč, da bi trpela moč in veljava cesarstva); naj pa ne bi dovolili drobitve na male okraje in kresije, ker bi to pripomoglo k ponemčenju in končno 3. »Ako bi tedaj Avstrija, kar želimo, postala združena država, sestavljena iz več dežela, ktere bi vse enako središčnemu ministerstvu podvržene bile v občnih, splošnih zadevah; v domačih rečeh pa se same z lastnim deželnim zborom oskrbovale, je tretja in silno važna prošnja, da naj se te dežele ne napravijo po starim razdeljenju, temoč po različnih narodnostih; da naj se tedaj vsi Slovenci združimo v eno telo...«⁷⁴

Kot sodelavec Slovenije se je poleti 1848 spet oglasil s svojim narodno-političnim programom M. Majar. Res je, da je prav v letu 1848 kakor trdi I. Čurkina, Majar najbolj podrobno razložil ta svoj program⁷⁵ in poleti 1848 odločno odklanjal stališče nemških liberalcev glede nacionalnega vprašanja ter se zavzemal za narodne pravice in enakopravnost Slovencev. Toda njegov program se v primerjavi z ostalimi takrat manj odločno zavzema za narodnostni princip kot temelj zedinjenja in je še vedno pod vplivom historičnega prava in ilirizma. Mogoče tudi zato, ker je njegov namen odgovarjati na že omenjene očitke Nemcev (panslavizem ipd.). Majar pravi:

»Mi sami od kake nove dežele nič ne vemo, mi želimo, da bi se dva gubernija naše Ilirije v jeden sjedinila in se še štajerski Slovenci pridružili. To je vse. Naše dežele smo imenovali ‚Slovenija‘, ker so se že od nekdaj, že blizu tavižent let tako imenovale, posebno pa zato, ker so nam pod nesrečnim Metternicham ime ‚Iliria‘ vselej v cenzuri izbrisali, nismo mogli drugače, kakor pisati in govoriti ‚Slovenia‘... mi hočemo za naprej imenovati naše dežele, kjer Slovenci prebivamo, ali Slovenia ali Iliria, nam je vseeno, samo da se Slovenci zedinimo.«⁷⁶

Kako si je Majar predstavljal to novo kraljestvo Slovenia (Königreich Illyrien), vidimo malo kasneje: »Da se Slovenci v slovenskem kraljestvu (Königreich Illyrien, že obstoječem), v Štajerskej in v železni varmedii (Eisenburger Gespansschaft) na Vogrskim (njih 50 000) in na Venatskim (njih 20 000) sjedinimo v jeden narod, da bodemo imeli jeden obči zbor in jedno občo deželno vlado... Da se Slovenci s svojimi sosedi in brati Horvati in Srbliji bližej združimo in da... se vsi Slovenci našega cesarstva za jeden narod spoznamo.«⁷⁷

To pot se Majar, ki ponovno edini zahteva priključitev Beneških in Ogrskih Slovencev, glede števila ogrskih Slovencev sklada s poznejšim Kozlerjevim izračunom, ker Majar tu upošteva le Slovence v Železni županiji, ostalih pa ne. Ponovno je prišel do izraza Majarjev panslavizem in seveda vpliv praškega kongresa, ko v isti sapi pravi: »Pred vsim gledajmo da se vsa slovenska plemena našega cesarstva namreč: Slovenci, Horvati in Srbliji, Čehovi, Moravani in Slovaki, Poljaki in Rusini v jeden slovenski narod složimo ali zjediniamo in

⁷⁴ Slovenija, 8. avgust 1848, »Avstrijsko cesarstvo«.

⁷⁵ I. Čurkina, op. cit., str. 25.

⁷⁶ Slovenija, 10. julija 1848, »Slovenci in Nemci«.

⁷⁷ Slovenija, 22. avgusta 1848, »Slavenska sloga«.

to se pravi: »sloga ali jedinstvo (Eintracht)« in se pri tem držimo svojega cesarja. Madjari pa naj doma gospodarijo kot jim je drago.⁷⁸ Majar znova zagovarja bližnje združenje Slovencev s Srbi in Hrvati in opisuje, kaj je pri njih bolj urejeno. Toda na prvem mestu pri njem vedno ostaja Zedinjena Slovenija.⁷⁹

Razmišljanja o političnem zedinjenju so odpirala tudi druga vprašanja. Tako dopisnik iz Prekmurja pravi, da je prvi podpiral prošnjo za Slovenijo in »Če pa od Celovca do Hrvaške meje, od Pleča do Soče segnula bode politična Slovenija bode odprla se mi srenejša prihodnost...« V prid zedinjenju, pa bi se državni poslanci na Dunaju morali zavzeti tudi zato, da se slovenska stran sekovske škofije pridruži k lavantinski škofiji, Slovenci pa morajo v Avstrijo pristopiti kot država k državi in ne drugače.⁸⁰ Drug problem je načel Peter Hicinger v Novicah, ko je pisal o vpeljanju slovenščine v urade. Vprašuje se, kaj bo z Nemci, Italijani in Furlani, ki bodo stali znotraj slovenskih meja: »Ali se bo potem po vsii Slovenii slovensko pisalo, ali se jim bodo po njih željah nemške ali italijanske pisma dajale? Ne bilo bi tega vprašanja treba; pa iz ust tistih, ki z polnim glasom od Slovenije govorè, ni tega razumeti; drugi tudi še niso tega razločno povèdali; treba je pa, da vedo ljudstva, koliko si med seboj zaupati.« Ker se meje ne bo moglo tako potegniti, da ne bi zajeli v Sloveniji tudi tujce in ti se bodo za svoje vlekli »je treba dan današnji veliko razločiti; prošnja za Slovenijo in slovenski jezik bi bila veliko manj zoperstave našla, ko bi bila s takimi razločki pisana, kakoršne sila sedaj na dan spravi«. Obenem Hicinger poziva, naj se določijo slovenske meje na Koroškem, Štajerskem in Goriškem. »Kterim je mogoče, naj dajo posebne statistiške znanila na dan; ne samo sploh ,toliko tavžent nas je!« temuč ktere mesta, vasi so še slovenske blizu Nemcev in Vlahov, ktera voda, kteri hrib itd. je mejnik; ali ktere faze so slovenske ktere ne? Kindermanove karte in Šafařikov ‚Narodopis slovanski‘ znajo morebiti veliko tega pokazati; pa med ljudi jih je treba dati. Potem se bo vedilo, za koga in kam vleči... Statistiška znanila bodo ravno potrebovali naši dunajski poslanci, ako hočejo za Slovenijo govoriti.«⁸¹ Hicinger je tudi v Sloveniji pisal o pravici do slovenskih zakonov, zagovarjal razdelitev Avstrije po narodnostih na nove dežele (Provinzen) s slovenskim središčem v Ljubljani.

Vse bolj je za Slovence prihajal v ospredje problem delitve štajerske in koroške dežele, oz. odcepitve njunih slovenskih delov, da bi se ti lahko priključili k »Sloveniji«. To zamisel je na Dunaju pojasnil dr. Kavčič, ko je govoril v razpravi o zemljiški odvezi 24. avgusta 1848, češ da deželni zbori niso sposobni sklepati o odškodnini, ker so v nekaterih zborih razmere take, da večina lahko izkorišča manjšino. Zato je potrebno ukiniti stare kronovine,

⁷⁸ Slovenija, 15. avgusta 1848, »Slavenska sloga«. Več o tem glej I. Čurkina, op. cit., str. 97, 98.

⁷⁹ Slovenija, 25. avgusta 1848, »Slavenska sloga«.

⁸⁰ Slovenija, 14. julij 1848, »Dopis Slovenca med Muro in Dravo«. Zanimivo je, da je Davorin Trstenjak že v Novicah iz 10. maja poročal, da je pri njih ljudstvo samo začelo nabirati podpise, da se slovenski del sekovske škofije pridruži k lavantinski, škofov sedež pa naj bi bil v Celju, Mariboru ali Ptujju.

⁸¹ Novice, 2. avgusta 1848, članek Petra Hicingerja »Še ena beseda k sestavku k vpeljanju slovenščine v pisarnice«.

združiti se morajo deli po narodnosti, »naj se potem zovu kronovine ali departmaji.«⁸² Slovenija je ob tem poročala iz Dunaja, da se vedno bolj spoznava, da ni mogoče drugače doseči enakopravnosti narodov kot z zedinjenjem vsake narodnosti v eno politično telo. V tem primeru bi bila Ljubljana za Slovence najprimernejši center. Dr. Kavčiču pa je očitala, da je centralist in bo težko zadovoljil želje Slovencev.⁸³

Za odcepitev slovenskega dela Štajerske in zedinjenje Slovencev na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem, so se oglasile tudi Celjske slovenske novine in menile »Ali pa ne vejo, da mi tudi nekaj k nemški Štajerski spadali nismo? Marpurško okrožje z Radgonoj se je pod imenom ‚slovenska stran‘ od Štajerske ločila; Celjsko okrožje je še pozneje k Štajerski pritekajeno bilo. Zakaj le se mi ne bi s svojimi rojaki sklenili, da ne bi tako raztreseni bili.«⁸⁴

Tudi Hicingerjev poziv k določitvi meja ni ostal brez odmeva. O tem nam priča poročilo Javornika iz Celovca, da je kar zadeva Koroško izšel v Dunajskih Slavjanskih novinah izvrsten članek, ki natančno ugotavlja meje in otoke Nemcev med Slovenci.⁸⁵

Slovenci so se kmalu izrekli proti centralističnemu konceptu razdelitve Avstrije na departmaje. Že Peter Hicinger je v omenjenem članku trdil, da bi to »deželam vso kri popilo, na Dunaju pa vedno proletariat in z njim punte redilo in množilo.«⁸⁶ V »Sloveniji« pa je dr. I. H. utemeljeval, da v Avstriji centralizacija ni možna, ker v njej živi toliko narodnosti in da je zanjo edino primerna federativna ustava. Svojo zamisel nove državne ureditve je podal takole: »Perva reč je, da se dežele po narodih razdelijo in odločijo, kolikor tega ne branijo zemljopisni in drugi zadržki, kakor bi to pr. na Češkem biti utegnilo. Vsaka dežela domače reči sama in neodvisno opravlja in oskerbljuje, in si zbira svoje namestnike (predstavnike), ki se v poglavitnem deželnim mestu k deželnim zboru snidejo. V vsaki deželi je deželni jezik uradni ali opravljeni, pri mešanim ljudstvu pak sta oba jezika enako postavljena, tako da se rešenje (odgovor) v jeziku vloge (Einlage) podaja. Za oskerbovanje splošnih vzdev obstoji središnje ministerstvo, ki ima starašinstvu izbranom in poslancov vsih deželà odgovor dajati. Udje tega starašinstva naj se zbirajo ali od samiga ljudstva ali pa iz srede deželnih zborov. K splošnim zahtevam štejem: vojsko, zunanje reči, teržtvo in kupčija in pa za te zadeve potrebne denarje. Da bi si pa dežele pri lastnim opravljanju preveč različnih uredb ne dale in tako se preveč ena drugi odtujile, bi bilo dobro, nekatera vodila odločiti, ki bi povsod veljati imele pr. enako rodništvo, demokratiške podlage volitniga reda itd.«⁸⁷ Da so slovenski ljudje te članke brali, nam dokazujeta dve mali, a značilni sporočili v Novicah in Sloveniji; verjetno bi jih lahko našli še več. Tako piše oktobra 1848 Jaka Soklič, profesor na univerzi v Lvovu, naj bo zdaj glavno

⁸² Apih, str. 189.

⁸³ Slovenija, 8. september 1848, poročilo z Dunaja, datirano 5. septembra 1848.

⁸⁴ Slovenija, 5. september 1848, ponatis članka iz Celjskih slovenskih novin »Kralj Matjaž spi, na sveti več pravice ni«.

⁸⁵ Slovenija, 27. oktober 1848, članek Javornika »Dragi domorodci«.

⁸⁶ Slovenija, 5. september 1848, članek HP (verjetno Peter Hicinger) »V kakšnem jeziku se bodo Slovincem postave dajale?«.

⁸⁷ Slovenija, 15. september 1848, članek I. H. »Kako zamore Avstrija obstati«.

dejanje slovenskih rodoljubov združenje vseh razkropljenih Slovencev v eno deželo. Januarja 1849 pa se iz Italije oglasi vojak, z željo naj se potrudijo za Slovenijo.⁸⁸

Takšne slovenske želje in načrte so prehiteli dejanske razmere. V koroškem in štajerskem provizoričnem deželnem zboru je nemška večina izglasovala nedeljivost dežel kot prvi paragraf deželnih ustav. »Celjske slovenske novine« so o tem pisale takole: »Malo pomaga Slovencem nova svoboda. Zato smo prosili cesarja, da Slovencem na Koroškem, Štajerskem, Kranjskem in Primorskem dovoli zediniti se.« Mora se dovoliti odcep slovenskega dela Štajerske, ker Slovenci nismo od nekdanj spadali k nemški Štajerski.⁸⁹ Dr. Muršec iz Gradca je poročal, da je J. Kreft sicer ugovarjal temu paragrafu, a zelo nespretno, tako da je opozoril, da so Slovenci oddali prošnjo cesarju z dosta jezeri podpisov, da nas v edino slovensko deželo zedini.⁹⁰ Da bi se ugodilo Slovencem, je bila Štajerska razdeljena na tri okrožja, od katerih je bila eno slovensko. Zgodilo pa se je, da je kmalu po tem celo slovenski poslanec Gurnik napadel idejo o delitvi dežele z utemeljitvijo, da bi to škodilo štajerskemu deželnemu premoženju in da od priključitve h Kranjski ne bi bilo koristi; za narodnostne pravice pa je poskrbljeno z okrožji.⁹¹ Odgovoril mu je J. Kranjc. Narodnostnih pravic v zvezi z Nemci ne bodo Slovenci nikoli deležni, ker jih Nemci preglasujejo. Edina rešitev je zedinjenje Slovencev s posebnim narodnim zborom in poglavarstvom. Le tako bodo lahko tudi sami odločali o svojem denarju (davkih).⁹²

Delo ustavnega odbora in državnega zbora na Dunaju, v katerega so Slovenci polagali svoje upe, je oktobra 1848 prekinila dunajska revolucija. Znano je, da so v državnem zboru prevzeli besedo levičarji — centralisti. Zbor je bil kmalu zatem premeščen v Kromeriz in tam nadaljeval delo 22. novembra 1848. Vendar pa so burni oktobrski dogodki pustili svoj pečat. Pri tem ni bilo izjeme niti pri slovenskih poslancih. Znano je, da so M. Ambroža v Ljubljani precej obsojali, Doljak, Dolžan in še nekateri so se odrekli mandatu in slovenski rodoljubi so med seboj iskali za narodno stvar bolj vnete predstavnike.⁹³ Znano je tudi stališče Slovencev do dunajske revolucije, ki ga je objavila »Slovenija«. Želja Slovencev je le, da bi bili združeni pod svojo vlado v federalistični zvezi in zato »žele in terjajo, naj bi se na Štajerskim in v Primorju in posebno v Goričanski okolici meje Slovencev kakor tudi Nemcev in Italijanov natanjko skazale« (kot je bilo to že storjeno za Koroško).⁹⁴ Decembra so Slovenci pozdravili novega cesarja. V državnem zboru so bili zadovoljni z novim vladnim programom in vključili so se v slovanski klub, saj so bila stališča tako enega kot drugega najbližja slovenskim narodnim zahtevam.

Razvoj dogodkov na Dunaju pa ni prekinil prizadevanj slovenskih društev in posameznikov za Zedinjeno Slovenijo. Ravno v tem času je društvo v Ljub-

⁸⁸ Novice, 4. oktober 1848; Slovenija, 31. januar 1849.

⁸⁹ Celjske slovenske novine, 30. avgust 1848.

⁹⁰ Slovenija, 25. avgust 1848, poročilo dr. J. Muršca.

⁹¹ Celjske slovenske novine, 3. oktober 1848.

⁹² Celjske slovenske novine, 20. oktober 1848.

⁹³ Apih, str. 213—215.

⁹⁴ Glej op. 85.

ljani sklenilo postati politično in je spremenilo svoja pravila. Predlagalo je celo, da bi se vsa društva med seboj obveščala o akcijah in nastopala enotno.^{94a} Društvo je tudi pripravilo in odposlalo adresno cesarju, v kateri je protestiralo zoper sklepe frankfurtskega parlamenta in zahtevalo odpoklic odposlancev iz Frankfurta. K sodelovanju v tem protestu so povabili tudi Gradec in Celovec, kjer se je ravno takrat aktiviralo slovensko društvo,⁹⁵ a povezave v tej akciji niso dosegli. V graški Sloveniji pa so s svoje strani predlagali, naj bi se odpoklicalo nekaj poslancev iz Kromeriža, o čemer so obvestili tudi dr. Miklošiča, v Ljubljani pa na ta predlog niso odgovorili.⁹⁶ Nadalje so v Gradcu slovenski poslanci pod vplivom graškega društva odklonili vabilo linških deželnih stanov na sestanek v Celovcu, kjer naj bi razpravljali o ožji povezavi kronovin in združenju z Nemčijo. Svoje stališče so utemeljili tako, da je za Slovence edina rešitev Zedinjena Slovenija. Celo razširjeni stanovski odbor na Kranjskem je negativno odgovoril na vabilo, s čimer je, kot pravi Apih, posredno odobril slovenske zahteve.⁹⁷

Na Dunaju je slovensko društvo prav tako nadaljevalo svoje delo za Zedinjeno Slovenijo. Kot nam sporoča P. Kozler v svojem spisu Dogodbe prvega zemljevida slovanske dežele, so se z dr. Dolencem in Matijem Vertovcem dogovorili, da bo vsak spisal neko slovstveno delo za slovensko domovino. To je spodbudilo P. Kozlerja, da je začel zbirati narodopisno gradivo in statistične podatke o slovenskih mejah in številu prebivalstva.⁹⁸ Priskrbel si jih je tudi tako, da se je dopisoval z rodoljubi iz različnih slovenskih krajev.⁹⁹ Najbolj so mu pomagali, kot pravi sam, dr. Janez Bleiweis (z dopisom o dekanijah in farah nekdanje labudske škofije), Andrej Einspieler, Matija Majar, dr. Muršec, Kreft, Kobe in drugi. Svoje delo je že jeseni leta 1848 oddal, iziti pa bi moralo v prvi polovici leta 1849, vendar ni, ker so se zaradi oktobrskih dogodkov izgubili bakrorezi.¹⁰⁰ Tudi iz Kozlerjeve korespondence je razvidno, da je bila dunajska Slovenija v stiku z Gradcem.¹⁰¹ A. Muršec je namreč decembra 1848 pisal na Dunaj o tem, kaj je storiti glede jezika, »zlasti mi Slovenci, ki se želimo v eno Slovenijo zediniti«. Predlagal je, naj se na Dunaju pogovorijo med seboj Kranjci, Korošci in Štajerci s slovenskimi poslanci, če pa ne bodo mogli na Dunaju nič urediti, naj sestavijo prošnjo, jo natisnejo in razpošljejo po slovenskih deželah. Zanimivo je, da Muršec v tem pismu predlaga iliriščino kot jezik, ker je kraljica vseh sester in »mi na skorem bomo en jezik govorili ino pisali ino bomo *en narod* po pravici«. ¹⁰²

Pred zasedanjem državnega zbora v Kromerizu je »Slovenija« priobčila še en zelo tehten članek, avtorja Ognjeslava Ostrožinskega (verjetno psevdonim),

^{94a} S. Granda, op. cit., str. 74.

⁹⁵ Apih, str. 138—140.

⁹⁶ S. Granda, op. cit., str. 74, 75.

⁹⁷ Apih, str. 163, 177.

⁹⁸ Rokopisni oddelek NUK, Zapuščina Petra Kozlerja, »Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele«.

⁹⁹ Ibid., o tem nam pričajo tudi druga pisma v zapuščini, katera so iz različnih krajev prihajala na Kozlerjev naslov.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Rokopisni oddelek NUK, Zapuščina Petra Kozlerja, pismo dr. Josipa Muršca dunajski Sloveniji.

¹⁰² Ibid.

katerega je prevzela iz Slovanskega juga. V njem pravi, da je prvi del revolucije v Avstriji prinesel svobodo vsem državljanom, od drugega dela pa pričakujemo popolno politično emancipacijo vseh avstrijskih narodov, saj obstoj cesarstva temelji samo na njihovi svobodni zvezi (federativni). V Avstriji našteje deset »organično razločenih narodnosti«, med njimi Slovence, in predlaga, naj bo Avstrija nasledna ustavna zvezna monarhija, naj bo osrednje zakonodajno telo sestavljeno iz enakega števila poslancev vsakega naroda, narodni (domači) zbori naj bodo organ notranjega zakonodajalstva in na čelu narodne uprave naj bo narodni predsednik.¹⁰³

Slovenska društva so decembra 1848 še enkrat poslala svojega zastopnika v Prago, tokrat na shod Slovanskih lip. Njihov zastopnik Matej Cigale je dobil najširše pooblastilo za shod od graške Slovenije, v katerem je bila prva točka slovenskih zahtev, »da se Štajerski Slovenci od Štajerja ločimo in s vsimi Slovenci v eno deželo zedinimo« in kot tretja, da se Slovenci ločijo od nemške graške škofije. V tem pooblastilu je izpovedano še eno stališče, ki je zelo podobno prej opisanemu predlogu Muršca glede jezika. Namreč, da srčno želijo, da se na shodu izvoli najbolj prikladno slovensko narečje »kakor občno sredstvo naše književne in državne vzajemnosti«, ki bi se poleg domačega uporabljalo v vseh slovenskih šolah.¹⁰⁴

Kljub tako jasno izdelanim stališčem in pripravljenosti slovenskega narodnega gibanja, da se zanje zavzame, se je z začetkom leta 1849 naglo bližal zaton političnega dela gibanja. Vzrokov zanj ne gre naštevati, saj so znani in ležijo v splošnih razmerah, ki so vladale v avstrijskem cesarstvu. Vedno bolj poredko so se v naslednjih mesecih pojavljali v javnosti članki in pozivi za Zedinjeno Slovenijo, počasi pa je prenehalo tudi politično delovanje slovenskih društev. Prizorišče zadnjih dogajanj je spomladi 1849 postal ustavni odbor državnega zbora.

Proti koncu leta je svoj program ustavne preureditve Avstrije državnemu zboru predložil tudi del nemške levice (Löhner). Po njem naj bi bila preureditev Avstrije naslednja — federativna država, sestavljena iz narodnih držav — Poljske, Češke, Slovenske, Nemške in italijanske Avstrije. Slovenska Avstrija bi obsegala Koroško, na desnem bregu Drave ležečega dela Celovške kresije, Kranjsko, slovenski del Štajerske in Goriški kotar. Čim manj pripadnikov ene narodnosti naj bi se vključilo v tujo enoto. Sčasoma naj bi se slovenski Avstriji priključili Slavonija in Hrvaška. Vsaka država bi imela svoj parlament s sekretarji za notranje zadeve. Osrednji parlament bi reševal ostale zadeve, bil bi voljen delno iz deželnih zborov, delno pa direktno. Že pri objavi tega programa v »Sloveniji« je uredništvo očitalo levici njeno protislovensko stališče, nepoznavanje geografije, saj se da meja med Slovenci in Nemci na Koroškem natančneje določiti in to, da k Sloveniji ne prišteva Istre.¹⁰⁵ Odgovor nanj je dal Peter Kozler v svoji brošuri »Das program der Linken«, mu

¹⁰³ Slovenija, 14. november 1848, »Osnova za zvezno prerojenje Avstrijskega cesarstva po pravilu ustavne svobode in narodne pravne enotnosti«.

¹⁰⁴ Tekst pooblastila je objavil S. Granda (op. cit., str. 75), ne drži pa njegova trditev, da se takrat prvič pojavi predlog razdelitve sekovske škofije (glej op. 80).

¹⁰⁵ Slovenija, 8. december 1848.

očital isto in še nedoslednost glede Dalmatincev, Primorja in poljskega vprašanja.¹⁰⁶

Razprava o ustavi se je nadaljevala. Od Slovencev so v ustavnem odboru sodelovali dr. Miklošič, dr. Kavčič, dr. Kranjc, Ambrož in Gorjup, večina odbora pa je bila nemška. Januarja 1849 so odboru predložili centralistični in federalistični načrt ustave. Svoj načrt ustave je predložil tudi dr. Kavčič. Ta je bil kombinacija narodnega in zgodovinskega prava — Slovenija naj bi bila sestavljena iz slovenske Štajerske, Kranjske in Primorske, Koroška pa bi bila cela priključena nemški Štajerski. Ker načrt ni bil sprejemljiv za nikogar, sploh ni prišel na dnevni red.¹⁰⁷

Federalistični načrt je prišel s strani čeških poslancev, njegov avtor je bil Palacky in je predvideval zgodovinske deželne meje. Po razpravah je Palacky nekoliko popustil in predlagal delitev Avstrije na osem enot: poljsko-ukrajinsko, češkoslovaško, nemško, ilirsko-slovensko (po Apihu bi ta obsegala Kranjsko, Primorje, slovenske meje Korotana in Štajerskega), italijansko, jugoslovansko (srbohrvaško), madžarsko in romunsko. S tem je dopustil delitev po narodnem načelu, čeprav je izrazil svoje dvome v uresničitev take delitve.¹⁰⁸

Končno je bilo vsem tem predlogom navkljub izglasovano načelo kronovin — Štajerska, Koroška, Kranjska, Primorje in Goriška ostanejo ločene. Dežele naj bi se delile v okroge, »s posebnim ozirom na narodnost, kolikor bo to mogoče«.¹⁰⁹ Tudi pri določevanju kompetenc deželnih in državnega zbora je zmagal centralistični tabor (z njim je glasoval dr. Kavčič). Da bi le nekoliko zadovoljili federalističnemu načelu, so predvideli ustanovitev komore dežel (zgornji dom državnega zbora), v katero bi poslance volili po okrogih — enako število za vsako narodnost.¹¹⁰ Slovenski poslanci so tedaj glasovali za tako ureditev, saj bi vsakršna večja avtonomija dežel pomenila le večji pritisk Nemcev in prek okrogov bi ti tudi na Dunaju lažje uveljavljali svoje pravice.

Cesar je 4. marca prekinil delo državnega zbora, ravno ko bi ta moral začeti pretresati predlog ustave. Državni zbor je bil razpuščen in izdana oktroirana ustava. Priznana je bila narodna enakopravnost, kronovine s slovenskim prebivalstvom pa bi bile naslednje: vojvodina Štajerska in kraljevina Ilirija, ki so jo sestavljale vojvodina Kranjska in Koroška, grofije Goriška in Gradiščanska, istrska mejna grofija in mesto Trst z okolico.¹¹¹ Takšna povezava v ilirsko kraljestvo je zelo razveselila Slovence, ker je bil združen vsaj del naroda, »ob svojem času pa bomo tudi druge brate rešili tuje prevage ino jih vpeljali v bratovsko kolo slovensko«.¹¹² Takoj je sledil odpor Nemcev in Korošcem je bilo kmalu obljubljeno, da postanejo samostojni.

Od dogodkov, ki so leta 1849 sledili oktroirani ustavi, naj kot epilog k letu 1848 navedemo samo še prizadevanja, da se uresniči zedinjenje v Kraljevino

¹⁰⁶ Rokopisni oddelek NUK, Zapuščina Petra Kozlerja.

¹⁰⁷ Apih, str. 258.

¹⁰⁸ F. Zwitter, Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji, Ljubljana, 1962, str. 105.

¹⁰⁹ Apih, str. 261, 266.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid., str. 274.

¹¹² Slovenija, 3. julij 1849, »Prositba (Petition) Slovincov«.

Ilirijo in nadaljevanje zbiranja podatkov o slovenskih mejah in prebivalstvu, delo slovenskih rodoljubov.

Znano je, da je vlada koroškim Nemcem in primorskim Italijanom že 13. marca 1849 obljubila, da Ilirije ne bo uresničila.¹¹³ Junija je vlada z Dunaja v Ljubljano poslala »v preudarek« načrt volilnega reda (deželne osnove kot pravijo »Novice«). Po njem naj bi nova kronovina zajela Kranjsko, Goriško in Istro, z deželnim zborom v Ljubljani. Na Dunaju so torej že opustili namen, da bi vanjo vključili tudi Trst. Koroška pa se je od »Ilirije« že odcepila. Še isti mesec je kranjski deželni glavar sklical zbor (»skup«), »da bi se od ministrstva poslana osnova ilirske kronovine... prevdarila in presodila.«¹¹⁴ Na shodu se je zbralo 30 zaupnih mož iz vse Kranjske in sklenili so »se v imenu Kranjske dežele krepko potegniti za zedinjenje imenovanih dežel v eno kronovino«. Svoj sklep so pisno poslali vladi na Dunaj.^{114a}

Tedaj so »Novice« začele agitirati za združitev in utemeljevale so zgodovinske pravice kranjske dežele do krajev v Istri in na Goriškem, npr. do kantonov Belaj, Volosko in Pazin, ki so bili združeni s Kranjsko od leta 1374 do leta 1809; na Goriškem do nekdanjega Tibajnskega kantona, do Monfalcona... Samostojnost teh krajev bi pomenila njihovo poitalijančevanje, zato zaključujejo članek: »v tacih imenitnih zadevah bi ne bilo pravično, ako bi se na vošila kakošne majhne stranke bolj gledalo, kakor na večino in na jedro prebivavcov, ktera se še ni oglasila, da ne želi z nami zedinjena biti.«¹¹⁵ Tudi Cigale je jadikoval: »O Slovenci! sinovi nesreče, ker sami spoznati ne zamorete kaj se z vami godi, ki brez lastniga prizadevanja le od božje milosti pričakujete!«¹¹⁶ Toda bolj kot njegov apel, da se je treba združiti in upreti raznarodovanju, je v tem uvodniku pomembno, da je Cigale zdaj naštel vse dežele, kjer so bivali Slovenci, in sicer: Koroško, Štajersko, Kranjsko, Goriško, Teržaško, Istriansko, Ogersko in Laško. Tudi Einspieler se je v dopisu iz Celovca veselil združenja v novo kraljevino. Slovenija še ni zgubljena, pravi, ob svojem času bomo k Sloveniji priključili še ostale Slovence, saj se po 6. členu oktroirane ustave lahko spreminjajo meje kronovin.¹¹⁷ In še preden se je nova ureditev uresničila, se je z njo v zvezi že obetal še en spor. Slovenci so zahtevali, da se v okviru ilirske dežele osnujejo okrožja z okrožnimi zbori: Kranjska, Istra, Goriška in Trst. Taka okrožja bi se potem delila na okroge. Nemci in Italijani pa so zagovarjali, naj se uvede samo okroge, kar bi pomenilo, da ostanejo Slovenci v nekaterih okrogih v manjšini (Primorska).¹¹⁸

Sledila je prošnja cesarju, v kateri so Italijani na Primorskem zahtevali razdružitev s Kranjsko. Kot odgovor nanjo je »Slovenija« predlagala, naj se pošlje na Dunaj kranjsko deputacijo, »Novice« pa so bile mnenja, da zadostuje že odposlano pismo z omenjenega shoda. Obenem so očitale Slovanom v Istri

¹¹³ J. Mal, op. cit., str. 933.

¹¹⁴ Novice, 27. junij 1849, »Zedinjenje kranjske, goriške in istrianske dežele v eno kronovino deželo«.

^{114a} Novice, 13. julij 1849, »Ljubljana«.

¹¹⁵ Novice, 27. junij 1849.

¹¹⁶ Slovenija, 3. julij 1849, Cigaletov uvodnik.

¹¹⁷ Isto kot op. 112.

¹¹⁸ Isto kot op. 114.

in na Goriškem, da se za združitev tudi sami niso oglasili.¹¹⁹ Začeli so se očitki med Slovenci, da so za združitev premalo storili. S Koroškega so Ljubljani očitali, da spi, »Novice« pa so zamerile koroškimi in štajerskim Slovincem, da niso oddali svojih prošelj — »Same želje v srcu, ali posamezno razbite v časopisih, niso dosti v tako imenitnih rečeh, ko je bil čas na pravem mestu združeno govoriti.«¹²⁰ Rodoljubi z Goriškega so se obrnili na Ljubljano, naj se ona zavzame za njih, ker se slovensko preprosto ljudstvo preveč zanaša na dejanja svojih predpostavljanih, ki so ali Nemci ali Italijani.¹²¹ In končno je res ljubljansko mestno poglavarstvo 6. avgusta poslalo prošnjo cesarju za omenjeno združitev v skladu s 1. členom ustave iz 4. marca, podpisali pa so jo tudi Slovenci iz Štajerske.¹²²

V »Sloveniji« so še vedno poudarjali nenagrajeno zvestobo Slovencev. Edina slovenska terjatev je ostala združitev Slovencev v eno politično telo — Slovenijo, z enim zborom in svojim slovenskim časopisom. Nepotrebno je, se poudarja, da bi bilo to petero ali šestero.¹²³

23. oktobra je cesar končno rešil ta problem in dovolil odcepitev Goriške, Istre, Gradišanske in Trsta. Štajerska je resda ostala razdeljena na tri okrožja, vendar pa so Slovincem postavili okrožno glavarstvo v nemški Maribor, čeprav so se potegovali za Celje.

Že spomladi leta 1849 je slovensko društvo v Ljubljani preklicalo svoje delovanje na političnem polju. Med letom so sprejeli še deželne ustave, ki so sicer Slovincem zagotavljale uradovanje v slovenskem jeziku, a se v resnici to ni izvajalo. Tudi nova upravna ureditev ni prinesla Slovincem tistih pravic, za katere so se potegovali, ker so bili povsod favorizirani Nemci oz. Italijani. V začetku leta 1850 sta prenehala izhajati tudi slovenska časnikarstva Celjske slovenske novine in Slovenija. Za Zedinjeno Slovenijo pa pravi Podlipski že 1. avgusta 1849, da le v srcu svojih sinov bo še živela.

— — —

Statistične podatke o Slovencih so začeli objavljati že 1848. leta. Kot odgovor načrtu nemške levice v Kromerizu, je Einspieler v »Sloveniji« objavil razpredelnico slovenskih in nemških far na Koroškem (s številom prebivalcev) in ugotovil:

da šteje Koroška 327 943 prebivalcev, od tega je Nemcev 208 028 in Slovencev 119 915 (ti živijo v 113 farah).

Od tega je na desnem bregu Drave v beljaškem okrog 25 155 Slovencev, na levem bregu pa 5762. V celovškem okrogu je na desnem bregu Drave 42 096 Slovencev, na levem bregu pa 46 902.¹²⁴

Slavjansko društvo v Trstu je objavilo število slovenskih prebivalcev na Primorskem; stanje je bilo sledeče:

¹¹⁹ Novice, 11. julij 1849, »Še nekaj zastran zedinjenja«.

¹²⁰ Novice, 18. julij 1849, »Le pravično!«.

¹²¹ Slovenija, 7. avgust 1849, »Dopis od Soče«.

¹²² Novice 15. in 29. avgust 1949, »Prošnja ljubljanske mestne srenje...« in dopis iz Štajerske.

¹²³ Slovenija, 17. julij 1849, »Slovenska lipa in pastirsko pismo«.

¹²⁴ Slovenija, 22. december 1848.

enotnega prebivalstva je 504 412, od tega je Slovencev v Pazinski kresiji 176 023, na Goriškem 142 000, v mestnem okrožju Trsta 25 000, kar je skupno 343 023.

V članku o beneških Slovencih je rečeno, da jih je 23 000.¹²⁵

Za tretje mejno in mešano naseljeno območje, kjer so živeli Slovenci — na vzhodu, in sicer na Madžarskem so bili podatki naslednji. Marca 1849 je Jeran v »Novicah« objavil članek: »Na gornjim Ogorskim je kakih 275 300 Slovencev, med katerimi je okoli 50 000 naših naj bližnjih bratov, drugi pa so si s Čehi bolj v rodu.« Nato je razložil njihovo poreklo in zgodovino.¹²⁶

O Slovencih na Madžarskem je pisal tudi Peter Kozler. Naštel je vse fare v železni in zalski županiji, kjer so živeli Slovenci in še dve fari zunaj teh županij. Po njegovem seštevku je tam bivalo vsega skupaj 50 000 Slovencev. Dotedanje statistike pa so to število prikazovale takole: Madžarski Tudom Gyit je naštel 40 800 Slovencev, avstrijska administrativna statistika iz leta 1849 pa 49 600 Slovencev.¹²⁷

Malo je bilo zapisanega o četrtem slovenskem mejnem območju — o Beli Krajini. Nekaj podatkov zasledimo le v nepodpisanem pismu Petru Kozlerju v njegovi zapuščini. Pismo je kasnejšega datuma, pisano po izidu zemljevida. V pismu njegov avtor, očitno domačin, dopolnjuje Kozlerja glede čakavskih vasi v Beli krajini in ga korigira. Za nas je tu najbolj zanimivo, da predlaga, da slovenska meja ni na Kolpi, temveč teče od Bakra do Militara, mimo Karlovca na Jastrebarsko in nato naprej, kot je bilo načrtano v zemljevidu.¹²⁸

Preden preidemo h Kozlerjevimi podatkom, naj zaradi primerjave povzamemo še podatke iz Czoernigove ankete za neogrške dežele iz leta 1846, po katerih je številčno stanje prebivalstva v deželah, kjer so bivali Slovenci, takole:

Štajerska:

nemško govorečih prebivalcev	640 332
slovensko govorečih	362 742
skupaj	1 003 074

Koroška:

nemško govorečih	223 033
slovensko govorečih	95 544
skupaj	318 577

Kranjska:

nemško govorečih	37 788
slovensko govorečih	410 722
srbohrvaško govorečih	17 697
skupaj	466 209

¹²⁵ Slovenija, 15. maj 1849.

¹²⁶ Novice, 14. marec 1849, »Slovaki ali Slovenci na Ogorskim«.

¹²⁷ Slovenija, 10. in 13. julija 1849.

¹²⁸ Rokopisni oddelek NUK, Zapuščina Petra Kozlerja, nepodpisano pismo z vodnim znakom BATH.

Trst:	
slovensko govorečih	23 300
italijansko govorečih	43 940
nemško govorečih	8 000
Goriška:	
slovensko govorečih	128 462
italijansko govorečih	61 489
nemško govorečih	1 385
Istra:	
slovensko govorečih	31 995
srbohrvatsko govorečih	134 445
italijansko govorečih	60 000
skupaj	228 035
(tu je še 1555 Romunov in 40 Židov)	

Po avstrijski statistiki naj bi bilo na podlagi te ankete Beneških Slovencev 26 676, oz. 26 892.

Po Czoernigovem jezikovem štetju za ogrske dežele je bilo Slovencev na Ogerskem 49 116.¹²⁹

Podatke o številčnem stanju Slovencev je leta 1854 izdal tudi Peter Kozler v brošuri Kratek slovenski zemljepis in pregled dežel:

Slovencev je	
na Kranjskem	450 000
na južnem delu Štajerske	375 000
na južnem delu Koroške	113 000
v Primorju — Goriškem okraju	72 000
Trst in Istra	72 000
v slovenskem delu zaladske Železne in Šimeške župnije	50 000
v Videmski delegaciji	26 000
v vojaški službi	21 000
	1 242 000

Če primerjamo te številke, so bile nemške statistike že takrat narejene v škodo Slovencev, posebno na Koroškem.

Kot smo že videli, je Peter Kozler že leta 1848 uvidel potrebo po zemljevidu slovenskih dežel in zanj začel zbirati gradivo. Za mejo na Koroškem mu je priskrbel podatke A. Einspieler.¹³⁰ Podroben opis meje od Pontebe do Devina mu je 30. julija 1849 poslal bogoslovec iz Gorice Janez Obalo.¹³¹ Dr. Muršec je zanj tudi zbiral podatke, ga opozarjal na že obstoječo karto Štajerske, ki da

¹²⁹ F. Zwitter, Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji str. 211—219.

¹³⁰ Rokopisni oddelek NUK, Zapuščina Petra Kozlerja, pismo Einspielerja Kozlerju iz 11. 7. 1851. Pismu je priložen zemljevid, na katerem je načrtana meja.

¹³¹ Ibid., pismo Janeza Obale Kozlerju.

je boljša od Kozlerjeve predloge. Kasneje poroča, da je med šolskimi počitnicami (pozimi 1848) sam prehodil in pregledal slovensko mejo od Ehrenhausna do Golice. Priložil mu je tudi spisek slovenskih far na Štajerskem z nemškim in slovenskim imenom.¹³² Leta 1851 so se spet našli bakrorezi in zemljevid je bil konec leta 1852 končan. Toda njegovo razpečevanje so oblasti prepovedale in leta 1853 zaradi njega tudi kazensko preiskovale Kozlerja, a so ga oprostile. Iz spiska naročnikov zemljevida, ki ga je hranil Kozler, je videti, da so ga naročali iz različnih slovenskih krajev — od Istre do Manfalcona, Gorice, Koroške, Radgone, Ptuja itd.¹³³ Zemljevid je bil kasneje še dvakrat natisnjen, leta 1864 in 1871.¹³⁴ Na njem so začrtane tako deželne kot etnična meja.

Kozler je potegnil etnično mejo od Triglava po gorah med roklansko in rezijsko dolino, v videmsko delegacijo na Italijansko. Obsegala je rezijsko dolino (s slovenskimi vasmii: Bela, Rezija, Njiva, Osojan, Lipovec, Korito in Stolbice), potem gre čez hribe do izvira Tora (Torre) do trga Tercet (z vasmii: Brezja, na Bredi, Platišče, Za Verhom, Kernica, Presnid), dalje proti vzhodu poleg gričev nad kraji Nieme, Ahten, Fojda, Čevdat (Staro mesto) in čez St. Goro, ter se združi z ilirsko deželno mejo v okraju korminskem. Od tod naprej gre meja v sredi med ravnino in griči pod slovenskima občinama Mirnik, Medana in Čerovo proti Podgori, prestopi Sočo, objame slovenski vasi Zdravišno in Doberdob nad Tržičem in se pri Štivani blizu Devina spusti na morje. Nato gre meja do Pirana (izvzeti so Trst, Milje, Koper in Izola). Tu se začne meja s Hrvati v Istri: po dolini Dragonje proti »gričem in selom« Topolovac in Sočerg, čez Pasjak in Jelšane, potem se združi s kranjsko deželno mejo čez Prezid do Osivniške fare. Čez Faro, Trg, Semič na Gorjance (tu izvzame Nemce na Kočevskem), proti Kostanjevici, v Krško. Od tu naprej je težko ločiti Hrvate in Slovence, zato potegne mejo poleg Sotle in po štajerski deželni meji do Drave in Mure.

Od Mure meji slovenski jezik na Madžare od Spodnje Lendave čez Hodož proti Sv. Gothardu na Rabi. Nato našteva vse slovenske fare v Zaladski in Železni županiji: Bogonjina, Černčovci, Turniše, Belatinci, Martjanci, Sobota, Tisina, Cainkova, Sv. Sebastian v Pečerovcih, Sv. Helena, Sv. Nedelja, Sv. Juri, Gornja Lendava, Sv. Benedik v Andrejcu, Doljni Sinik, Gornji Sinik, Dolinci in Stefanovci.

Nemško-slovenska meja gre skozi Radgonsko faro, prek Mure, skozi nemško faro Apače, proti nemškemu Cmureku, od tod skozi deloma slovensko faro Gomilica in Luče, čez Radelj in Sv. Pongrac, Sv. Anton, Sv. Križ, Sv. Ano na Razvini in Soboto do štajersko-koroške deželne meje. Na Koroškem gre meja čez Farsko ves, Labud, Grebenj, Diekše, po južni strani Sv. Janeške, na Temanje, Sv. Mihael, Gospo Sveto, Krnski grad, Blatograd, Gojzdanje, Domačale, na Ziljo, Berdnca, Čače, Sv. Juri, Sv. Štefan in Brda v Ziljski dolini, čez Pontabelj v Kanalsko dolino po deželni meji, dokler se ne združi s primorsko mejo.

¹³² Ibid., pismo dr. J. Muršca Kozlerju.

¹³³ Ibid., Spisek naročnikov zemljevida.

¹³⁴ Slovenski narod, 23. april 1879, Nekrolog P. Kozlerju.

V to ozemlje je vključeno 120 000 Hrvatov v Istri in 17 826 Nemcev na Kočevskem. Za Trst pravi, da ima 60 860 prebivalcev, v okolici, kjer živijo sami Slovenci, pa jih je 33 444.¹³⁵

V času absolutizma je nato še dr. Vinko F. Klun, takrat profesor v Lichtensteinu, izdal v »Ruski besedi«, časopisu za »slavenske in obče literarne interese« članek o slovenskem vprašanju. Podal je podroben opis slovenskih dežel in pokazal na nevarnost, ki Slovincem grozi s strani Nemcev in Italijanov. Navaja tudi število Slovencev:

»Število Slovencev znaša (po manjši meri) do 1 274 000 duš. Oni se razdele po sledečem načinu: v Italiji 26 317, na Ogerskem (po manjši meri) 50 000, v Trstu, v Istriji in na otocih 179 779, na Goriškem 119 211, na Koroškem (po manjši meri) 96 000, na spodnjem Štajarji 363 000, v Kranji 418 000, v armadi 22 000, vseh skupaj 1 274 307«. Od kod je Klun dobil te številke ni rečeno, ne skladajo pa se z nobenimi zgoraj navedenimi. Tako so, pravi, Slovenci razdeljeni na sedem deželnih zborov. Ni državnega razloga, da se ne bi združili v eno politično skupino »Slovenijo«. Kot je znano, je bil Klun publicist, etnolog in udeleženec dogodkov l. 1848/49 v Benetkah, kasneje, leta 1870, je bil c. kr. dvorni svetnik na Dunaju in nasprotnik slovenskih zahtev.¹³⁶

Iz prikazanega torej lahko zaključimo, da je program Zedinjene Slovenije temeljil večinoma na zahtevi po pravnem in upravnem združenju slovenskega ozemlja Koroške in Štajerske s Kranjsko, Goriško in Istro. Za tako združitev sta se zavzemali dunajska in graška Slovenija ter krog naprednih (liberalnih) slovenskih politikov okrog slovenskega političnega lista Slovenija. Pomena združitve celotnega etničnega ozemlja Slovencev so se zavedali posamezniki kot M. Majar, Oroslav Caf in P. Kozler in na koncu tudi M. Cigale. Primorske dežele in Kranjska naj bi se v celoti priključile novi državni enoti, medtem ko bi se štajerski in koroški Slovenci odcepili od obstoječih dežel. Delitve koroške dežele pa niso vedno zahtevali, saj bi nemški del Koroške, ki bi bil priključen slovenski enoti predstavljal manjšo nevarnost, kot če bi k njej priključili celo Štajersko; to je razvidno že iz števila prebivalcev obeh narodnosti. Pač pa so Slovenci dosegli na Štajerskem priznanje meje med Nemci in Slovenci, z delitvijo dežele na okrožja, ki je po večini tudi ustrezala etnični meji. Enako lahko je bilo določiti mejo tudi na Koroškem. Slovenski rodoljubi so jo predlagali, vendar je Nemci niso bili pripravljeni priznati.

Pravna podlaga za združitev je bilo t. i. narодно oz. prirodno pravo. Njegov pomen za slovensko narodno vprašanje je bil tudi že jasen, kot je bil jasen obseg slovenskega etničnega ozemlja. Kljub temu se večina programov ne zavzema za priključitev Slovencev na Ogrskem in Beneškem. In ravno leta 1848 je bil čas, ko bi se taka zahteva še lahko postavila, saj sta bili tako Ogrska kot Benečija takrat še v sklopu Avstrije, ločeni od slovenskih dežel le z deželnimi mejami.

Zapletene problematike Trsta ti programi še niso odpirali. Za Slovence v Trstu so se razmere razvijale drugače kot drugod, vemo da je v tržaških krogih bilo simpatij za priključitev Nemčiji in bile so zahteve za avtonomijo

¹³⁵ Peter Kozler, Narodopis, izšel leta 1852, kljub temu, da je zemljevid bil zaplenjen.

¹³⁶ Novice, 30. november 1870. Klunov članek je iz leta 1857.

mesta. Tudi tam se je osnovalo politično društvo, hrvaško-slovensko. Da bi tudi ono zahtevalo združitev z ostalimi Slovenci, v preglednem gradivu nismo mogli ugotoviti. To pa ne pomeni, da programi v svojih zahtevah niso omenjali tudi Trsta.

Posebej nas preseneti to, da se je v slovenskih vrstah razmišljalo tudi o položaju drugih narodov, ki bi ostali znotraj meja Zedinjene Slovenije, pa čeprav smo za to našli samo en primer. Poleg tega je bilo verjetno bolj razširjeno gledanje, ki ga je izpričal J. Bučar, tajnik ljubljanske Slovenije, ko je odgovarjal na omenjeni Hicingerjev članek, da se bo o tem razmišljalo, ko bo čas za to, da pa jim bodo Slovenci zagotovo nudili, kar jim po pravicah gre: njihov jezik se bo v šolah poučeval poleg slovenščine.¹³⁷

V fazi, ko je bil program Zedinjene Slovenije najbolj dodelan, so si Slovenijo upravno zamišljali kot eno deželo, v okviru federativne Avstrije s čim večjo avtonomijo. Za celo deželo bi bil v Ljubljani en deželni zbor. Čeprav se je v prošnjah včasih omenjala beseda kraljevina, ni bila nikoli mišljena samostojna državna enota.

Zaveznikov pri teh svojih zahtevah Slovenci niso imeli, ker so takrat vse splošno priznavali zgodovinske pravice dežel, kar se je izkazalo tudi v ustavnem odboru. In vendar so Slovenci prav v letih 1848/49 bili najbližje temu, da se jim v praksi prizna združenje vsaj večjega dela njihovega etničnega ozemlja v okviru Avstrije.

O povezavi in združitvi s hrvaškimi deželami Avstrije je bilo že dosti govora. Dobrodošle bi bile tudi dodatne raziskave stikov in prek njih konceptov povezovanja s Hrvati. Posebnih zamisli o povezovanju v kakšno južnoslovansko enoto, razen seveda nemških očitkov, pri programih Zedinjene Slovenije nismo zasledili.

Edini objavljeni tekst v tem smislu smo zasledili maja 1849 izpod peresa A. Einspielerja. V njem poziva Slovence, naj se odzovejo pozivu Hrvatov iz leta 1848, naj se odločijo, kaj bodo odgovorili bratom Slavjanom, ker oni so naravni zaveznik — »bistra Sava in dereča Drava nam kaže pot proti Jugozhodu, po tih mogočnih rekah plavajo barke, ki nosijo . . . naše izdelke v daljno ležeče dežele . . . Zahvalimo se Hrvatom, da se poganjajo nam vrata odpreti, da stopimo v kolo jugoslovanskih narodov!«¹³⁸

Več o teh programih leta 1848 ne gre govoriti, saj govorijo sami po sebi. Četudi takrat niso bili ne uresničeni, ne upoštevani od oblasti, so pa vendarle svojemu narodu, vsaj njegovemu zavednemu delu, zapustili zavest o lastnem obstoju, o enakopravnosti narodov in o federalizmu.

¹³⁷ Novice, 16. in 23. avgust 1848, »Odgovor na besedo gospoda P. Hicingerja za voljo vpeljanja slovenščine v pisarnice«.

¹³⁸ Slovenija, 4. maj 1849, »Slovencam!«.

Summary

THE PROGRAM OF UNITED SLOVENIA IN THE YEAR 1848

The revolutionary year of 1848 had a special meaning for the Slovenian nation whose ethnic territory was historically divided among several lands of the Habsburg Monarchy — Carinthia, Carniola, Styria, etc. It gave birth to the first Slovenian national political program.

The March uprisings in the Monarchy, especially the revolution in Vienna, had little impact on the formulation of the Slovenian political demands as far as revolutionary issues were concerned. On the other hand the spreading of liberal ideas (constitutional demands, national rights demands) that followed resulted in the growing awareness of the liberally minded Slovenians that a political program for national unification must be made public. Thus the first, mostly individual, demands were issued for a United Slovenia. The political movement promoting this program that followed had many similarities with the Czech national movement in the same year, except that it was not directed from one national center and did not have as much public support. This was mostly due to one of its important disadvantages in relation to the Czech movement — it could not base its requests on the so called historic law, since it was promoted by a »non-historic« nation.

The centers where the Slovenian program and movement for national unification arose in late April and in May 1848 were in Vienna and in Styria. In Carinthia a supporter of the Illyric movement, the priest Matija Majar issued the same demands on his own. The main objective of the program was the concentration of the Slovenian nation under the rule of one land with one national Assembly, thus abolishing the traditional land borders. It was mainly formulated in the form of petitions signed by people and in articles calling for political activity and demanding these requests be presented to the government in Vienna. It was also approved by the Slav Congress in Prague and by the Assembly of the three Croat lands in Zagreb.

The culmination of the Slovenian national movement, unlike that of the Czech, which was in April, was reached in the summer and autumn months of 1848. It consisted of a clear formulation of the unification program, demanding territorial administrative and legal unification, its argumentation now based on natural law and the natural rights of a nation. At the same time the program was supported by an organized political movement, i. e. Slovenian political societies, newspapers, coordinated elections and petition movements, etc. Its aim was the achievement of national demands through the Constitutional Assembly, hoping a federal princip would be adopted in the constitution. The dismissal of the Constitutional Assembly in 1849 and the events following brought about the end of the movement for a United Slovenia. The only remaining achievement of the movement for unification in 1848 was that at least part of the Slovenian population became aware of its national rights, an awareness that many years later resulted in a new wave of requests for national unification.